

POBLACIÓ I VELLESA A TERRASSA, 1996

Julio Pérez Díaz

122

L'article esdevé una adaptació del capítol introductori a l'estudi *Situació social de la gent gran a Terrassa*, realitzat per l'Institut de Sociologia i Psicologia Aplicades (ISPA) de Barcelona, per encàrrec de l'Ajuntament de Terrassa.

Centre d'Estudis Demogràfics

1997

Resum.- Amb la finalitat d'examinar les condicions de vida de la vellesa a Terrassa s'ha fet un resum de la seva evolució poblacional i dels seus determinants demogràfics al llarg del segle XX, parant especial atenció als esdeveniments que poden haver marcat les trajectòries generacionals dels que avui tenen més de 64 anys. A continuació s'ha analitzat l'evolució de l'estructura per edats i sexe, incloses unes projeccions de població fins a l'any 2030. Per acabar, el treball es centra en les característiques demogràfiques, geogràfiques i familiars de la gent gran de Terrassa.

Paraules clau.- Vellesa, envelliment demogràfic, Terrassa.

Resumen.- Con la finalidad de examinar las condiciones de vida de la vejez en Terrassa se ha reflejado la evolución poblacional y la de sus determinantes demográficos a lo largo del siglo XX, prestando especial atención a los acontecimientos que pueden haber marcado las trayectorias generacionales de los que hoy tienen más de 64 años. A continuación se ha analizado la evolución de la estructura por edad y sexo, incluidas unas proyecciones de población hasta el año 2030. Para finalizar, el trabajo se centra en las características demográficas, geográficas y familiares de la gente mayor de Terrassa.

Palabras clave.- Vejez, envejecimiento demográfico, Terrassa.

Abstract.- With the aim of examining the conditions of old age in Terrassa, we propose a survey of the demographic evolution and its determinants during the century. We put a special emphasis on the events that have marked the generations trajectories of people that are now aged 65 and over. We then analyse the evolution of the age-sex structure and propose some population projections up to the year 2030. Finally, we examine the demographic, geographic and family characteristics of the elderly in Terrassa.

Key words.- Old age, demographic ageing, Terrassa.

Résumé.- Afin d'examiner les conditions de la vieillesse à Terrassa, nous proposons un résumé de l'évolution de sa population et de ses déterminants démographiques pendant le siècle. Nous portons une attention spéciale aux événements qui ont marqué les biographies générationnelles de ceux qui, aujourd'hui, ont 65 ans et plus. Nous analysons ensuite l'évolution de la structure par âge et sexe et nous proposons des projections démographiques à l'horizon 2030. Finalement, nous centrons notre attention sur les caractéristiques démographiques, géographiques et familiales des personnes âgées à Terrassa.

Mots clés.- Vieillesse, vieillissement démographique, Terrassa.

ÍNDIX

1.- L'evolució de la població de Terrassa, 1996	2
1.1.- La població de Terrassa abans del segle XX	2
1.2.- El segle XX, l'escenari vital dels nostres majors	5
1.3.- Les dècades de màxim creixement	8
1.4.- La radicalitat dels canvis recents i la situació actual	10
1.5.- Previsions demogràfiques (2000-2030)	19
1.6.- Evolució de l'estructura per edats des de 1857	22
2.- Els terrassencs majors de 64 anys al 1996	27
2.1.- Estructura per edat	27
2.2.- La relació entre sexes	30
2.3.- La situació convivencial	32
3.- La població en el territori	38
3.1.- Les noves dinàmiques del poblament	38
3.2.- Mapa urbà de la població	39

ÍNDIX DE FIGURES

1.- Evolució de la població de Terrassa, 1824-2030	3
2.- Nivell d'estudis de la població de Terrassa per edats (en %), 1996	7
3.- Distribució dels grans grups d'edat segons el lloc de naixement	13
4.- Coneixement del català a les edats majors de 64 anys i 15-29, 1996	14
5.- Migracions per edats, 1991-1996	14
6.- Taxes brutes de natalitat i de mortalitat i creixement vegetatiu, 1965-1995	15
7.- Piràmides de població de Terrassa, 1970 i 1996	18
8.- Piràmides de població projectada, 2000-2030	21
9.- Evolució de la distribució en grans grups d'edat, 1857-1996	26
10.- Majors de 64 anys, en nombres absoluts, per grups quinquennals d'edat (1981-2030)	28
11.- Majors de 64 anys, en nombres relatius, per grups quinquennals d'edat (1981-2030)	29
12.- Relació de masculinitat per grups quinquennals d'edat, 1996	31
13.- Majors de 64 anys, per estat civil i sexe, 1996	33
14.- Distribució dels majors de 64 anys, segons el sexe i la relació que tenen amb la persona principal del seu habitatge	36
15.- Distribució dels majors de 64 anys, segons el sexe i la relació de la persona principal amb el subjecte, per grups quinquennals d'edat	37
16.- Piràmides de població de cada districte, 1996	41

ÍNDIX DE QUADRES

1.- Evolució de la població i dels seus determinants	11
2.- Esperança de vida, amb la mortalitat de 1995, al naixement, als 65 i als 75 anys	17
3.- Població per grans grups d'edat, 1857-2030	23
4.- Taxes de creixement anual dels grans grups d'edat, 1857-2030	24
5.- Evolució de la distribució en grans grups d'edat i índex de vellesa, 1857-1996	25
6.- Efectius i distribució dels majors de 64 anys per grups quinquennals (1981-1996) .	28
7.- Majors de 64 anys, per estat civil, sexe i grups d'edat, 1996	34
8.- Corresidència a les llars dels majors de 65 anys, per sexe i grups quinquennals d'edat, 1996	34
9.- Districtes de Terrassa, per grans grups d'edat, 1996	40
10.- Distribució segons el lloc de naixement dels majors de 64 anys i dels que tenen 45-64, per districtes, 1996	42
11.- Distribució de la població de Terrassa per districtes i grans grups d'edat	43
12.- Districtes classificats segons el nombre de persones majors de 74 anys	43
13.- Persones que viuen soles, majors de 64 i majors de 74 anys, per districtes	44

POBLACIÓ Y VELLESA A TERRASSA, 1996

Abans d'entrar a analitzar la situació social de la gent gran de Terrassa, aquest primer capítol pretén explorar les seves determinacions demogràfiques. El nombre de destinataris i les seves característiques demogràfiques bàsiques, com el sexe, l'edat o la distribució geogràfica, són el referent de partida de tota política pública, especialment el de la política social. Si aquesta, a més a més, pretén no només donar resposta a la situació actual dels destinataris, sinó planificar també les actuacions futures, el coneixement de totes aquestes variables i la previsió de la seva evolució plausible resulten imprescindibles.

La present exploració i síntesi de les principals característiques demogràfiques de Terrassa i dels seus habitants majors de 64 anys s'ha dividit en dues parts ben diferenciades, seguint un ordre ascendent des dels aspectes més generals e històrics fins als més concrets i actuals.

A la primera part s'exposarà l'evolució de la població del municipi i la dels seus determinants demogràfics i històrics. La presència i edat en cada moment històric dels ara majors de 64 anys servirà de fil conductor i permetrà relacionar les seves característiques actuals amb les circumstàncies i vivències que els han modelat en llarg de la seva vida, i amb el propi desenvolupament poblacional del Municipi. Aquesta primera part ens situarà en l'actual configuració demogràfica de Terrassa (a partir de les dades del Padró de 1996), de la que es farà una anàlisi més detallada centrada en l'actual estructura per edats. Igualment, amb ànim de proporcionar una visió evolutiva completa, s'exposaran els principals resultats d'un modest exercici de projecció demogràfica a l'horitzó 2030.

La segona part es centra ja en les característiques socio-demogràfiques només de la població de 65 i més anys a Terrassa en 1996. Es descriu l'evolució interna de la seva estructura per edats (el fenomen del sobreenvelliment demogràfic) i la fonamental diferència d'efectius per sexe. Aquestes dues variables, edat i sexe, summament diferenciadores de les situacions i dels comportaments socials, s'han creuat amb altres variables socio-demogràfiques, especialment aquelles que tenen a veure amb la situació residencial i de convivència, inclosa una breu anàlisi de la distribució territorial de la gent gran al municipi de Terrassa.

1.- L'evolució de la població de Terrassa, 1996

Si abans d'abordar les característiques demogràfiques de la gent gran de Terrassa s'analitzen les del conjunt de la seva població és perquè les primeres estan condicionades per les segones. Les persones d'edat avançada han de conviure al municipi amb persones de la resta d'edats, i les relacions socials entre unes i altres tenen una determinació inicial i bàsica en les seves relacions numèriques. A aquestes s'han d'afegir les relacions familiars, molt lligades també a la dinàmica demogràfica del municipi al llarg de quasi un segle.

L'evolució demogràfica, a més a més, ha guanyat protagonisme recentment quan es tracta de gent gran, a causa del mal anomenat "envelliment demogràfic". Consisteix aquest en un canvi en la distribució per edats del conjunt de la població, que es sintetitza en l'augment progressiu de la seva edat mitjana, tot i que l'indicador més senzill i més habitual sigui el percentatge d'habitants que ja tenen 65 o més anys. Es tracta d'un fenomen característic de totes les poblacions dels països desenvolupats i que també resulta força evident a la població de Terrassa, en la qual els majors de 65 anys han passat del 4% de 1900 al 15% actual, i encara tindran un pes major en les properes dècades.

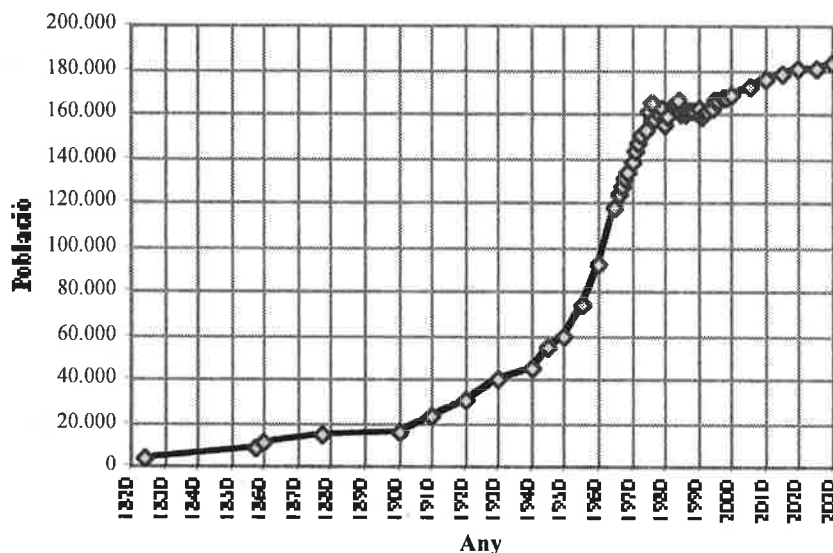
La denominació "envelliment demogràfic" és desafortunada perquè suggereix que les poblacions experimenten un desenvolupament "vital" semblant al que caracteritza les persones, que són les que realment envelleixen. Res més lluny de la realitat. Els canvis d'aquest segle en la proporció de gent gran no son resultat d'un procés de desenvolupament demogràfic continu i gradual, ni són irreversibles (en principi), ni sabem a on condueixen. Tampoc són símptoma de declivi social, ni mostra de decadència, ni justifiquen cap mena de catastrofisme. Més aviat indiquen un veritable renaixement social de conseqüències inimaginables, i són resultat directe de l'anomenada "transició demogràfica". Aquesta transició, que tot just ara culmina, implica un autèntic salt qualitatiu en les dinàmiques poblacionals humanes. Veiem la peculiar manera que ha tingut Terrassa d'experimentar-la.

1.1.- La població de Terrassa abans del segle XX

La transició demogràfica està molt lligada al procés d'industrialització i al desenvolupament econòmic. Abans de la transició, durant milers d'anys, la mortalitat havia estat molt elevada, especialment la infantil, la natalitat era igualment alta (ho havia de ser necessàriament, per compensar els efectes de la mortalitat), i la durada mitjana de la vida era dramàticament curta. La transició va generar una situació nova i sense precedents, per la qual la mortalitat davallà intensament i sostinguda, la vida mitjana augmentà conseqüentment, i la natalitat, mentre tant, continuava sent alta. El resultat d'aquesta insòlita confluència de comportaments va provocar un

període transicional de gran creixement demogràfic, que s'ha anat atenuant en les últimes dècades en culminar la transició per la reducció final també de la natalitat. Terrassa, com el conjunt de Catalunya, malgrat iniciar el procés molt d'hora, no el va culminar fins fa molt poques dècades, i va tenir el seu moment de màxim creixement entre els anys cinquanta i setanta. La transició, per tant, ha estat molt tardana, i tot just acaba ara.

FIGURA 1. Evolució de la població de Terrassa, 1824-2030

Font: Veure, més endavant, el QUADRE 1.

És important conèixer els efectes de la transició sobre l'estructura per edats. En les poblacions pre-transicionals, els naixements eren molts i les defuncions a edats molt tempranes, de manera que l'edat mitjana havia de ser prou jove. L'etapa de transició, amb la reducció inicial de la mortalitat, no només no va envellir la piràmide, sinó que la va rejuvenir encara més. El motiu és que, reduint-se la molt elevada mortalitat infantil, el que resultava era una proporció d'infants i de joves encara més alta que al període anterior. Però en culminar la transició, una vegada mortalitat i natalitat són reduïdes i l'esperança de vida força elevada, el percentatge de gent gran assoleix valors importants. És aquesta l'actual situació arreu del món (a excepció dels països menys desenvolupats, encara en la fase transicional) i també, es clar, la situació de Terrassa. No es tracta, per tant, del resultat de cap "davallada nacional", ni de cap "malaltia social", sinó del fruit del trànsit a un sistema demogràfic més "eficient" y menys malbaratador de les vides que l'alimenten.

Ara bé, Catalunya en general i Terrassa en particular, han protagonitzat la transició demogràfica d'una manera força peculiar. Si la natalitat i la mortalitat són els dos principals fenòmens demogràfics que poden fer variar la distribució per edats en grans poblacions, com més petites siguin les unitats poblacionals analitzades, més rellevant pot arribar a ser el tercer fenomen demogràfic fonamental: les migracions. I no hi ha risc d'exageració en afirmar que les migracions són el factor clau per entendre l'evolució demogràfica de Catalunya en general i de Terrassa en particular.

La revolució industrial va implicar una millora de la qualitat de vida, el descens de la mortalitat i el ràpid creixement demogràfic, perquè va ser una revolució de la productivitat del treball. Amb el mateix esforç, de sobta es generava molta més riquesa. Però no només va revolucionar el treball manufacturer, sinó també de la producció d'aliments i del seu transport. Per tant, un altre dels seus efectes va ser deixar sense feina a una bona part dels ocupats en l'agricultura, en la qual havia treballat la major part de l'humanitat durant milers d'anys. El creixement de la població i el sobtat excedent de ma d'obra al camp van provocar les migracions massives cap a les ciutats, els focus de creació d'un nou tipus de treball, l'industrial. Com que es tractava majoritàriament de persones joves, en edat de treballar i de tenir fills, la seva proporció augmentava sensiblement a les poblacions receptores, mentre disminuïa de manera paral·lela en les poblacions de sortida. Els efectes encara són visibles a les zones interiors i de muntanya de Catalunya i de tota Espanya, la economia de les quals havia estat tradicionalment agrària. És així perquè, a diferència d'altres països europeus, Espanya va protagonitzar aquests fenòmens amb molt retràs i amb diferències regionals notables. Catalunya hi va tenir un paper peculiar i molt rellevant.

La industrialització a Catalunya, però, s'inicia de forma molt precoç, a l'hora que els altres països pioners d'Europa, i entorn del mateix sector productiu: el tèxtil. Tot i els múltiples problemes del seu desenvolupament posterior, aquesta industrialització primerenca hauria ja de caracteritzar la dinàmica demogràfica catalana fins l'actualitat.

El centre d'aquesta pujant activitat va ser Barcelona que, estenent la seva influència a les comarques col·lindants, generà una ampla zona receptora de les migracions interiors i accelerà notablement el ritme d'urbanització. Doncs bé, el Vallès Occidental s'afegeix a aquest moviment ja des de les primeres dècades del segle XIX, triplicant la seva població entre 1787 i 1860, un creixement del 204%, molt per sobre del que té el conjunt del Principat en el mateix període (86%). En la redistribució territorial de la població de Catalunya que es genera en aquest període, la comarca es situa entre les més densament poblades, superant les comarques veïnes del Vallès Oriental, el Bages i l'Anoia, només per sota de les comarques més industrials i de creixement encara més ràpid (Barcelonès, Maresme i Baix Llobregat). L'any 1860 Terrassa sobrepassa ja els onze mil habitants, nombre no menyspreable per aquella època.

Des de 1860 i fins a final de segle la revolució industrial catalana pateix la primera davallada de

rellevància, i la població veu atenuar-se notablement el ritme de creixement. Tanmateix, la redistribució de la població no s'atura. Tot i que el conjunt del Vallès Occidental es veu afectat pel baix creixement, les migracions entre municipis generen una gran heterogeneïtat de comportaments, i tant Sabadell com Terrassa esdevenen els principals destins, fins a tal punt que entre ambdues feien més de la meitat de la població comarcal abans del cens de l'any 1877. De fet, és Terrassa el municipi amb un major ritme de creixement, rebent no només població de la resta de la comarca, sinó fins i tot d'altres comarques col·lindants. Aquesta capacitat de creixement fins i tot en conjuntures generals poc favorables, derivada del seu gran dinamisme econòmic i de l'immigració resultant, és probablement la senya d'identitat de Terrassa fins la culminació del desenvolupament industrial i de la transició demogràfica.

1.2.- El segle XX, l'escenari vital dels nostres majors

El segle XIX acaba per a Terrassa amb gairebé 16.000 habitants i una configuració econòmica i demogràfica característiques que prefiguren ja el que hauria de ser el segle XX. Si la història anterior del municipi ens interessava per comprendre les seves principals característiques com a tal, les primeres dècades del present segle ens interessen per comprendre millor les persones que aquí s'estudiaran. Els majors de 64 anys de 1996 pertanyen majoritàriament a les generacions nascudes durant les tres primeres dècades d'aquest segle que ara acaba, i les més ancianes l'han viscut pràcticament sencer. Ha estat un segle de canvis històrics d'una rellevància extraordinària, que han marcat la vida i les característiques d'aquestes persones de manera pròpia i irreversible. Tant les condicions existents quan van néixer com la situació que es trobaran al llarg dels seus primers anys ens ajudaran a comprendre com són en l'actualitat.

En les primeres dècades del segle la mortalitat a Espanya és de les pitjors de tota Europa, i la de Catalunya és només una mica millor que la mitjana espanyola. Mentre l'esperança de vida en néixer de la resta d'Europa s'acostava als 50 anys, la de Catalunya era de 37, i la d'Espanya no arribava als 35. Tot i que aquesta pèssima situació comparativa afecta a totes les edats, la pitjor situació correspon als infants, especialment als neonats i als menors d'un any. Una generació amb la mortalitat per edats de 1900 a Espanya perdria més del 36% per cent dels nascuts abans d'arribar als cinc anys.

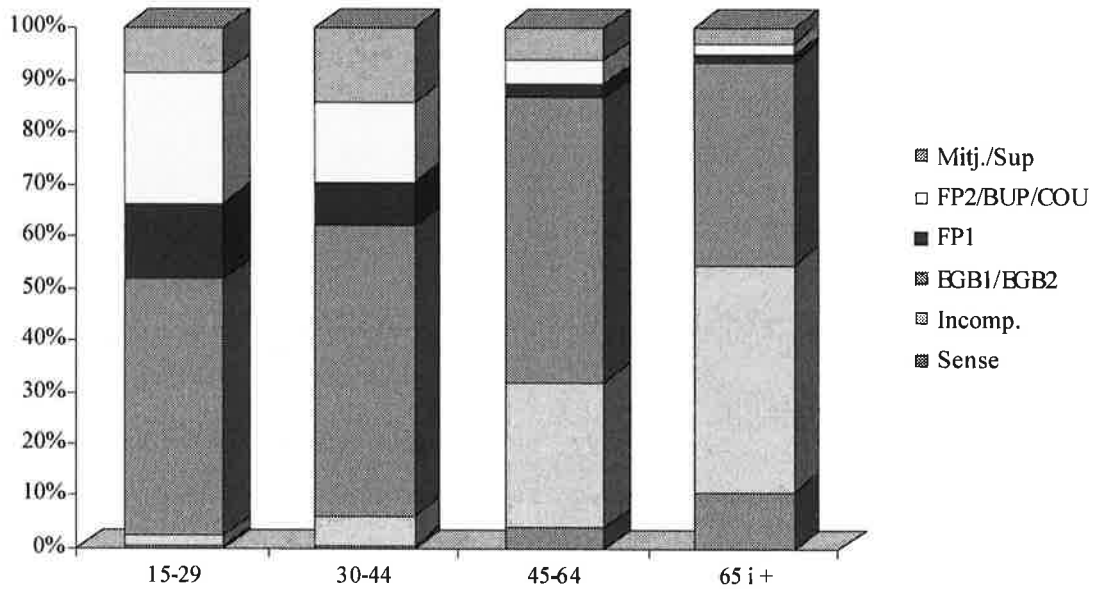
La mortalitat infantil de Catalunya era més baixa, però no a les poblacions industrials com Terrassa. La industrialització pot haver millorat considerablement el nivell de vida a llarg termini, però als seus inicis probablement implicà un augment de la mortalitat a causa de les pèssimes condicions de vida i de la sobre-explotació dels treballadors. De fet, la mortalitat infantil va ser més alta a les ciutats que al camp fins ben entrada la dècada dels vint i Terrassa no era una excepció.

Per altra banda, la fecunditat a Catalunya no és massa alta, sense que aquest tret característic de la seva dinàmica demogràfica s'hagi d'atribuir a cap problema conjuntural. Com ha demostrat Anna Cabré, la principal demògrafa del país, la baixa fecunditat és tradicional perquè la recepció continuada d'immigració també ho és. Així, malgrat l'elevada mortalitat i la baixa fecunditat, el segle XX inicia un nou període d'expansió demogràfica a tota Catalunya, en el qual el Vallès Occidental té un paper molt rellevant. La comarca del Vallès Occidental es consolida en el seu paper industrial dins la gran àrea de creixement econòmic que té Barcelona com a centre i creix fins i tot més ràpidament que el conjunt del Principat.

Terrassa n'és un dels principals motors i durant les tres primeres dècades el seu volum de població creix com mai ho havia fet. Al 1910 havia superat els 22.000 habitants, que augmenten fins a més de 30.000 al 1920. Aquesta segona dècada és especialment pujant com efecte del paper neutral adoptat per part d'Espanya davant la Primera Guerra Mundial. La gran demanda de matèries primeres, bens de consum i manufacturats per part dels països en conflicte, situa els principals nuclis productius del país en una conjuntura comercial privilegiada. Entre 1914 i 1918 el creixement econòmic i la creació d'ocupació a Terrassa no faran més que accentuar el seu tradicional atractiu per a la immigració.

S'ha d'evitar, però, associar el rapidíssim creixement i la immigració, amb una millora generalitzada del nivell de vida. Molts historiadors coincideixen en que la riquesa generada a Espanya durant la primera gran guerra va ser acaparada en poques mans i en que l'exportació massiva va generar escassetat de productes de consum i augment dels preus al mercat interior. Les circumstàncies d'aquest anys havien de marcar la vida de les persones que actualment tenen edats molt avançades. Les condicions sanitàries i d'habitatge en els nuclis industrials com Terrassa eren deplorables. La conflictivitat social i laboral eren creixents i la grip de 1918 i la depressió econòmica que s'inicia amb la fi de la guerra a Europa vindran a empitjorar la situació. Les seqüeles en la supervivència ja han estat comentades, però hi ha d'altres que, a més a més, són visibles encara avui en els actuals supervivents. L'edat mitjana de l'inici de l'ocupació era d'uns catorze anys, i gairebé un 15% començava a treballar abans dels deu anys. Això vol dir que la majoria de les persones que avui passen de 80 anys es van jubilar després d'haver treballat durant més de cinquanta anys. Encara més, tres de cada deu nens de les primeres generacions del segle no van anar mai a escola i entre les nenes la proporció arriba a quatre de cada deu. Els resultats en l'actual nivell d'instrucció per edats a Terrassa són evidents:

FIGURA 2. Nivell d'estudis de la població de Terrassa per edats (en %), 1996

Font: Institut d' Estadística de Catalunya. Municipi de Terrassa. 1996.

Malgrat tot, independentment de la davallada econòmica nacional, entre 1919 i 1930 Terrassa pràcticament doblà la seva població, arribant als 40.000 habitants, pel mateix motiu que en aquest últim any els nascuts fora de Catalunya representaven el 27% de la seva població, i el 37% dels de la província de Barcelona. Aquest increment poblacional derivat del seu poder d'atraure immigració semblava immune a les conjuntures adverses, fins que va ser interrompuda per la major catàstrofe del segle, la guerra civil. Els morts, la caiguda de la natalitat, la interrupció de la lliure circulació en un país mobilitzat i dividit i, finalment, la derrota d'una República que va tenir en Catalunya un dels seus últims baluards, fan que el balanç demogràfic dels anys 30 sigui molt pitjor del que era d'esperar al iniciar-se la dècada. Tanmateix, l'efecte sobre el ritme de creixement del Vallès Occidental, i de Terrassa en particular, no és tan greu. Fins i tot en les pitjors circumstàncies i potser precisament per la seva causa, les comarques industrials continuen exercint com a pols d'immigració.

L'efecte sobre els que avui són majors de 65 anys a Terrassa és d'altra mena: tant si hi van néixer, com si van immigrar posteriorment, devien tenir entre cinc i trenta anys en iniciar-se el conflicte i aquest i la llarga postguerra van marcar la primera part de la seva vida de manera inesborrable. Però convé distingir entre els infants i els adults. Pels més grans, la guerra va interrompre el cicle vital i reproductiu de manera irreversible. A part dels efectes directes en la mortalitat, són les generacions que menys i més tard s'han casat en l'història documentada d'Espanya i la seva fecunditat així ho va acusar. Pels més joves, els efectes immediats van

ser igualment desastrosos, però només en la infantesa. Quan es van convertir en adults van ser els primers protagonistes d'una irresistible onada de canvis.

1.3.- Les dècades de màxim creixement

Els anys trenta havien estat anys d'alarmes demogràfiques a tota Europa, molt lligades a la situació d'instabilitat política. A tot el continent, la última fase de la transició demogràfica feia disminuir la fecunditat fins a nivells desconeguts, sense que es disposés encara d'un marc teòric per explicar-ho. Es parlava de "La Decadència d'Occident".

Els Estats interpretaven la baixa fecunditat com signe de declivi moral i de falta de patriotisme, especialment entre les dones i els sectors més conservadors l'aprofitaven per denunciar els efectes de la degenerada "modernitat urbana" davant l'antiga vida rural mitificada. També a Catalunya hi va haver teòrics dels efectes catastròfics de la dinàmica demogràfica. A diferència, però, dels grans estats europeus, inclòs l'espanyol, més preocupats pel seu lloc en una dinàmica internacional colonialista molt competitiva i inestable, a Catalunya el que preocupa era la desaparició de les essències nacionals com a efecte combinat de la modernitat i de la immigració. L'autor més representatiu d'aquesta corrent de pensament és Joan Antoni Vandellòs, estadístic de la Generalitat i autor de dues obres de títols prou eloqüents: *La immigració a Catalunya i Catalunya, poble decadent* (1935). Si les estadístiques disponibles provocaven en Vandellòs una visió pessimista del futur nacional de Catalunya, els esdeveniments de les dècades següents devien posar-li la pell de vellut, perquè el que comença als anys quaranta i, sobretot, als anys cinquanta, és un autèntic allau migratori.

En relació a les persones aquí estudiades, el fenomen migratori resulta fonamental. Quan la guerra acaba, ja són adolescents o adults i el país inicia un període de depressió post-bèlica del que no es recupera en gairebé dues dècades. Tant si ja vivien a Terrassa com si van arribar durant les tres dècades següents, el context històric en què es mouen és excepcional per la gran mobilitat geogràfica de la població. Ja l'any 1950 pràcticament un 60% de la població de Terrassa havia nascut fora de Terrassa (un 45,5% fora de la província de Barcelona).

La recuperació demogràfica del Vallès Occidental és molt ràpida després de 1940. Malgrat que en aquests anys Catalunya creix d'una manera mai vista, el ritme anual de creixement de la comarca és encara dues vegades més alt que el del total català fins a la dècada dels 70. Per comprendre la magnitud d'aquesta afirmació s'ha de recordar que entre 1950 i 1975 arriba a Catalunya més d'un milió i mig d'immigrants, que es sumen a gairebé un milió de la primera meitat de segle. El ritme de creixement del conjunt del Principat és frenètic, tan alt com el que tenen en la mateixa època els països asiàtics. És aquest ritme el que la comarca vallesana està multiplicant per dos. La immigració s'estava concentrant a Barcelona, l'Hospitalet de Llobregat,

Santa Coloma, Sabadell i a la pròpia Terrassa. El resultat és que el pes de la comarca dins Catalunya és creixent i el de Terrassa dins la comarca també.

El motiu d'un fenomen migratori de tal intensitat és la culminació, abrupta i tardana, de la capitalització de la producció agrària i de la industrialització espanyoles i les grans diferències regionals en aquest procés. La guerra i la postguerra, lligades a una política econòmica autàrquica, desastrosa i caciquil, acaben d'ensorrar els fonaments de l'antic sistema productiu. Quan, a finals dels cinquanta, s'inicia un elevat ritme de creixement industrial a unes poques zones entre les quals Catalunya ocupa un paper destacat, l'explosió migratòria està servida.

Durant els anys seixanta, els nostres vells actuals tenen entre trenta i seixanta anys. Per tant, la majoria experimenten el canvi social i econòmic d'aquesta època a una edat en què la reconversió vital és ja molt complicada. Només pels més joves, després d'una infància i adolescència summament difícils i d'iniciar la seva vida laboral en un sistema productiu obsolet i eminentment agrari, la reconversió inicia un període de prosperitat tardana que a les generacions posteriors pot no semblar-ne en absolut. La definitiva industrialització catalana, mancada de grans inversions en infraestructures i noves tecnologies, es fonamenta en l'ús intensiu d'aquesta mà d'obra. La seva falta de qualificació implica una diferència important en relació a la immigració tradicional del segle anterior. Entre aquells immigrants, una proporció important eren treballadors "amb ofici". Ara, en canvi, la seva component agrària és majoritària i els principal sectors d'inserció són la construcció i altres en què no es requereixen coneixements especialitzats.

Pels nostres vells-joves, l'important era que a Terrassa tenien feina i, per tant, un futur. Es casen més i més joves que qualsevol generació anterior i tenen molts fills que, a més a més, ja no es moren com abans (aquest és l'autèntic "baby-boom" a Espanya). Als homes, les jornades interminables i la pluriocupació els proporcionen un salari que els permet independitzar-se de les tradicionals economies familiars extenses i constituir les "famílies nuclears" típiques dels països industrials. Les dones, potser per primera vegada, encarnen majoritàriament el paper de "ama de casa" de les classes mitges europees, tant intensiu en hores i poc dotat de equipaments domèstics moderns com el treball dels homes, però autènticament revolucionari en els seus efectes sobre la criança dels fills.

Pel municipi com a entitat urbana (si es pogués considerar independentment dels seus habitants) els resultats es poden considerar desastrosos. El creixement urbanístic salvatge i especulatiu, la manca de serveis, l'autoconstrucció, els barris sencers sense infraestructures bàsiques, configuren aquests anys una Terrassa lletja, aglomerada, de color de totxo, sense tram social, que trigarà molts anys en dignificar-se.

1.4.- La radicalitat dels canvis recents i la situació actual

A partir de finals dels anys setanta s'inicia una nova revolució demogràfica a Terrassa, les conseqüències de la qual configuren la seva situació actual. De cop i volta, naixements i immigració, els dos factors principals que havien convertit el ràpid creixement demogràfic del municipi en una característica gairebé intrínseca, canvien simultàniament per posar-li fi. Com a tota Catalunya i com a Espanya en general, la fecunditat inicia una brusca davallada que ens ha portat als mínims mundials actuals. Tant recentment com 1976, el nombre de naixements havia assolit un màxim històric amb 3.316 noves criatures. La caiguda posterior ens ha portat als 1.463 de 1995, menys de la meitat en una població que malgrat tot, ha continuat creixent durant aquest temps. La intensa immigració, potser encara més tradicional i definitiva de la dinàmica demogràfica del municipi, desapareix encara més bruscament. No només Terrassa deixa de comptar amb l'aportació migratòria al seu creixement, sinó que els últims anys de la dècada dels setanta, per primera vegada en la seva història documentada, el saldo migratori és negatiu.

Els motius d'un canvi tan brusc de la dinàmica demogràfica són múltiples i complexes. Al marge de les determinacions estrictament poblacionals, la segona meitat dels setanta i la primera dels vuitanta constitueixen un període de profundes transformacions socials, econòmiques i polítiques. La transició política generarà una dinàmica administrativa més democràtica, en la qual el servei al ciutadà i la millora de les seves condicions de vida es tornen prioritàries, si més no, perquè es converteixen en la condició de l'èxit electoral. Aquest canvi pot haver col·laborat a atenuar les migracions forçades. Però amb tota seguretat, el principal factor de canvi va ser la crisi econòmica.

El que s'inicia amb l'anomenada "crisi del petroli" acaba per afectar al conjunt del sistema productiu mundial. A tots els països desenvolupats, plenament industrialitzats, comença una reconversió radical, que acabarà per configurar l'actual economia "post-industrial", basada en els serveis, les noves tecnologies i el tractament de la informació. Per a Espanya, finalment immersa en la seva sempre frustrada industrialització, la nova interrupció té resultats desastrosos.

Per Terrassa, eminentment industrial, la crisi afecta a tot el tram productiu. L'obertura d'Espanya als mercats internacionals ve a empitjorar encara més els seus efectes, en enfonsar el sector tèxtil, protagonista indubtable de l'economia terrassenca, però antiquat i poc competitiu. El resultat de tot plegat es l'aparició de borses d'atur sense precedents, principal explicació de la caiguda brusca de la immigració.

L'inici d'una dinàmica demogràfica en la qual les migracions deixen de ser el principal factor de creixement implica un canvi qualitatiu d'implicacions importants per la composició de la població del municipi.

QUADRE 1. Evolució de la població i dels seus determinants

Any	Població total	Natalicis	Defuncions	Immigració	Emigració
1543	3.000	--	--	--	--
1824	4.195	--	--	--	--
1857	8.721	--	--	--	--
1910	22.679	--	--	--	--
1920	30.532	--	--	--	--
1930	39.975	--	--	--	--
1940	45.081	--	--	--	--
1945	54.323	--	--	--	--
1950	58.880	--	--	--	--
1955	74.449	--	--	--	--
1960	92.234	--	--	--	--
1965	117.922	2.270	754	3.378	845
1966	123.112	2.347	710	2.564	483
1967	127.814	2.007	848	2.695	278
1968	130.549	2.475	638	1.721	809
1969	133.222	2.373	835	2.215	947
1970	138.697	2.723	828	501	251
1971	142.501	2.792	756	2.077	1.010
1972	146.971	2.122	890	2.661	1.116
1973	149.872	3.076	872	2.470	1.359
1974	153.226	--	--	--	--
1975	161.679	3.202	1.098	351	272
1976	165.077	3.316	1.084	2.074	1.237
1977	157.442	3.169	971	--	--
1978	160.403	2.921	1.044	1.385	1.502
1979	162.108	2.683	1.076	1.323	1.750
1980	155.360	2.498	1.196	--	--
1981	158.236	2.321	1.145	145	491 (*)
1982	164.218	2.163	1.073	477	957
1983	165.233	2.020	1.130	336	1.083
1984	166.032	1.861	1.194	--	--

(continua)

QUADRE 1 (continuació)

1985	159.530	1.785	1.059	543	1.024
1986	160.245	1.803	1.144	111	614 (*)
1987	161.410	1.723	1.150	1.584	1.567
1988	161.265	1.658	1.198	1.060	1.906
1989	161.682	1.626	1.197		
1990	161.823	1.824	1.142	1.979	1.770
1991	158.507	991	710	630	745 (*)
1992	159.964	1.586	1.273	1.884	1.951
1993	161.428	1.559	1.224	2.149	2.184
1994	162.327	1.466	1.194	2.307	2.383
1995	165.604	1.463	1.239	2.489	2.417
1996	165.908				
1997	167.781				
2000	168.063				
2005	172.242				
2010	176.256				
2015	178.693				
2020	180.049				
2025	181.124				
2030	182.635				

Font: Elaborat a partir de l'*Anuari Estadístic de Terrassa 1998* Ajuntament de Terrassa, pg. 44

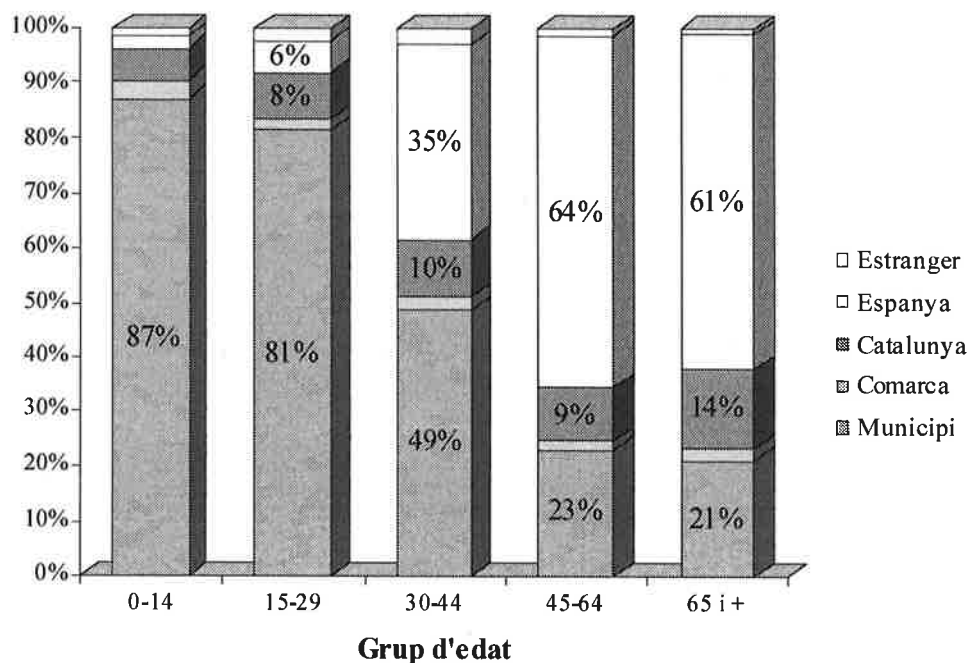
- S'han afegit els anys 1860, 1877, 1900, obtinguts al banc de dades històriques del Centre d'Estudis Demogràfics.
- La població corresponent a l'any 2000 i següents és una estimació pròpia, obtinguda pel procediment que s'explicita en l'apartat dedicat a les projeccions demogràfiques.

(*) Any de revisió padronal. Les dades de moviments són de part de l'any;

(--) Dades no disponibles.

La població de més de 64 any en 1996 va néixer abans de 1931. Si eren immigrants, devien arribar a Terrassa majoritàriament entre els 20 i els 35 anys, és a dir, abans de 1965. Els de 55-64 anys, és a dir, els que aniran fent 65 anys al llarg de la pròxima dècada, arribaren a Terrassa en els anys immediatament posteriors, precisament els d'immigració més intensa. Per tant, la gent gran d'avui té una proporció de nascuts a d'altres parts d'Espanya molt elevada, però la dels propers 20 anys, si no hi ha una molt improbable emigració de retorn massiva, encara la tindrà més alta. Només a partir de la tercera o quarta dècada del segle vinent, més de la meitat dels que compliran 65 anys hauran nascut al terme municipal .

FIGURA 3. Distribució dels grans grups d'edat segons el lloc de naixement

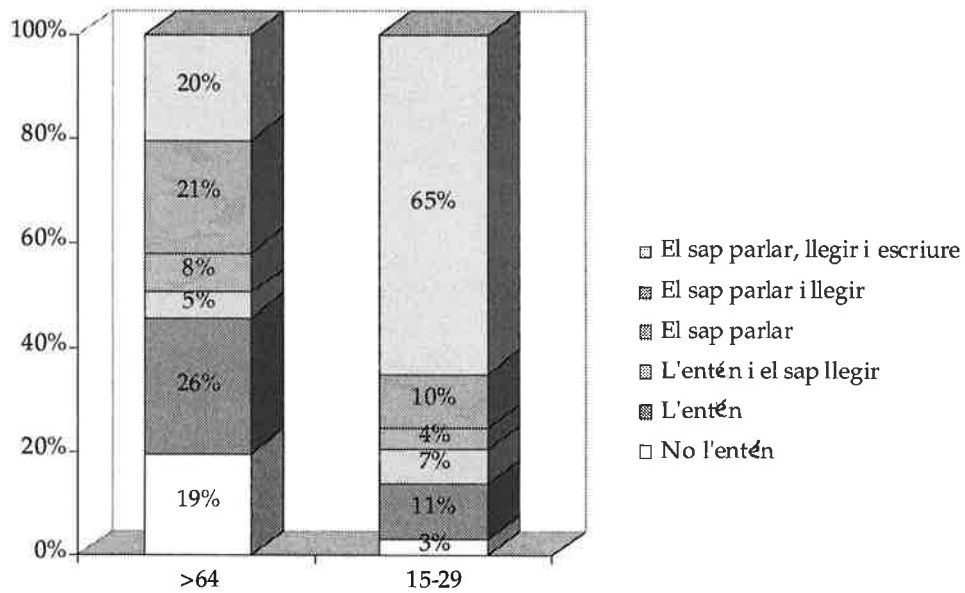

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, 1996.

Aquesta característica contrasta amb la dels més joves. Els menors de 30 anys han nascuts a partir de 1966, són terrasencs d'origen en més de quatre cinques parts. Però, com es pot imaginar, la majoria són descendents de la gent gran actual en primera o segona generació, es a dir, descendents d'immigrants. Terrassa materialitza així les pitjors prediccions d'en Vandellòs, amb una població que no pot qualificar-se de catalana amb els seus paràmetres. Tanmateix Catalunya mai ha tingut un contingut biològic o racial i, com ja es va afirmar anteriorment, la immigració ha format part de la seva dinàmica reproductiva de manera gairebé constant i ha contribuït a modelar-la culturalment. Si hem d'atendre a l'evolució per edats d'un dels referents culturals fonamentals, el coneixement de l'idioma, la catàstrofe nacional predita en els anys trenta no apareix enlloc.

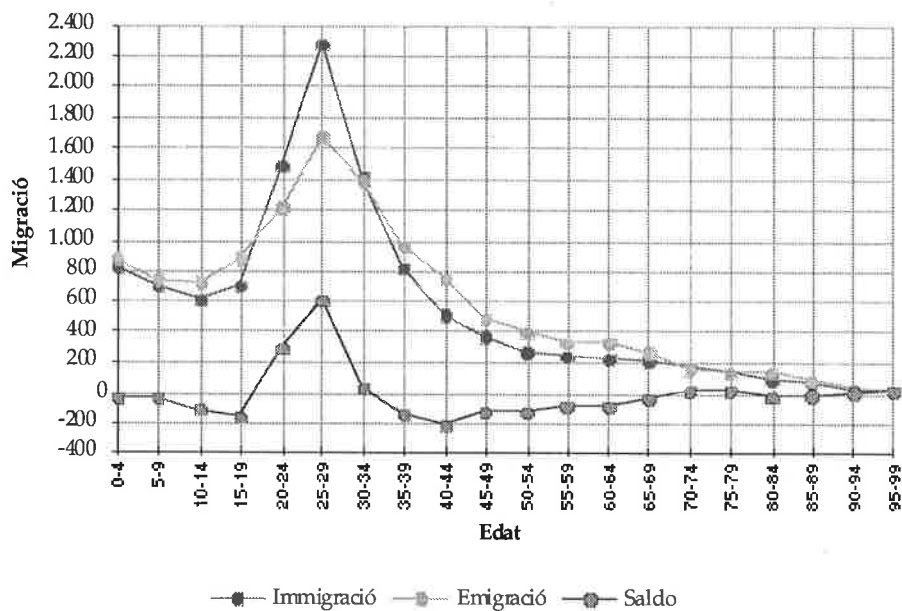
Els "descendants d'immigrants" resulten tenir un coneixement del català molt millor del que segurament tenien els terrasencs de les mateixes edats abans de la gran onada immigratòria dels anys seixanta i setanta. Encara més, tot i que la immigració d'aquells anys i la política de l'Estat franquista van convertir el català en un idioma totalment prescindible, fins i tot entre els majors de 64 anys la meitat el sap parlar i només un 19% no l'entén.

FIGURA 4. Coneixement del català en les edats >64 i 15-29, 1996.

Font: Anuari Estadística de Terrassa. Ajuntament de Terrassa. Serveis Generals. 1996

FIGURA 5. Migracions per edats, 1991-1996

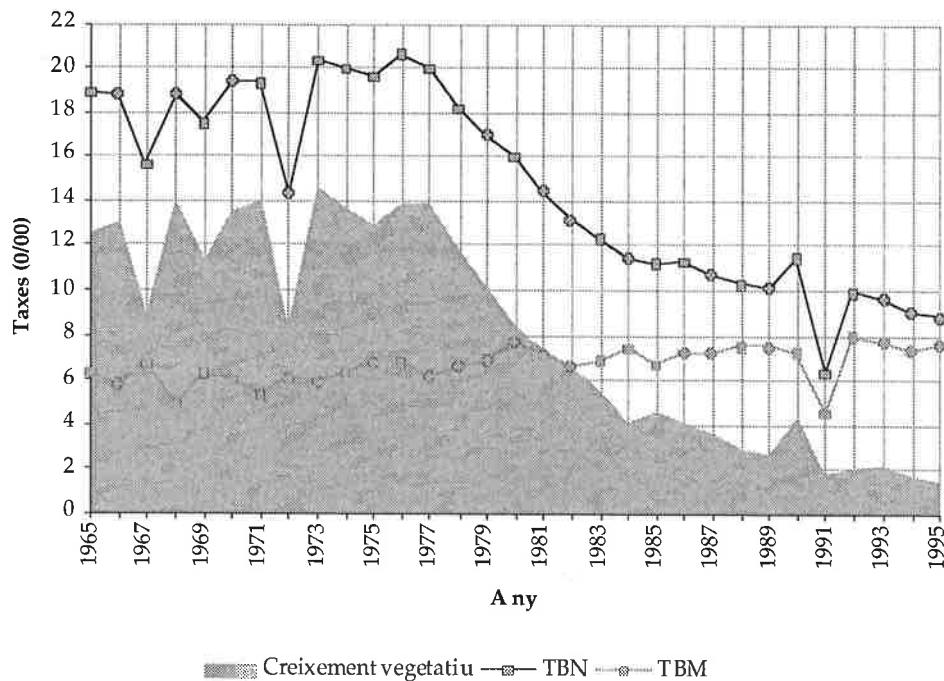
Font: Estadística de Variaciones Residenciales. INE.

Elaboració: Servei d'Estudis Territorials de la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

L'actual dinàmica migratòria de Terrassa ha sofert un canvi radical i no és d'esperar que torni a tenir el paper d'altres temps. En l'actualitat el saldo entre entrades i sortides és molt reduït i només positiu als 20-29 anys, les edats de màxima mobilitat en tots dos sentits. Els adults madurs, de més de 40 anys i els seus fills, de 10 a 19, tenen un saldo lleugerament negatiu. Uns troben a Terrassa feina i habitatge a preus comparativament millors que els de Barcelona; els altres, amb família i ja consolidats professionalment, milloren el seu habitatge traslladant-se als municipis que envolten Terrassa, convertida en sí mateixa en el nucli de la seva pròpia àrea metropolitana. La procedència i la destinació principals d'uns i d'altres són ja el territori català, resultant notable que l'emigració de retorn dels immigrants que es jubilen sigui molt menor del que alguns esperaven.

Pel que fa al creixement vegetatiu, l'atur provocat per la crisi va ser també, indirectament, un dels factors reductors de la fecunditat, en afectar principalment als joves. Com ja s'ha vist, la immigració deixà d'aportar massivament gent jove en edat de tenir fills, al municipi. Però, a més a més, la inserció laboral dels joves residents es complicà i el perllongament del període d'estudis es va convertir en la principal alternativa i també en la millor opció per accedir a un mercat laboral restringit i cada vegada més competitiu. Les dones, amb taxes d'activitat en ascens, han adoptat aquesta estratègia encara amb més intensitat que els homes i comencen a superar-los en nivell d'instrucció, fet sense precedents en la nostra història. Davant aquesta situació, el matrimoni s'ha postergat notablement i la nupcialitat disminueix. El nombre de naixements també.

FIGURA 6. Taxes brutes de Natalitat i de Mortalitat i creixement vegetatiu, 1965-1995

Font: Elaborat a partir de les dades del quadre anterior.

Tot i certs problemes tècnics en les estadístiques d'alguns anys puntuals (especialment el 1991), resulta força evident que des de 1977 Terrassa entra en una dinàmica demogràfica nova. Fins aquell any, el creixement vegetatiu era molt alt, entre el 10 i el 14 ‰ anual, resultat d'un superàvit important dels naixements en relació a les defuncions. D'aquesta situació s'ha passat, en molt poc temps, a un creixement vegetatiu pràcticament nul (poc més de l'1 ‰ anual) a causa del descens de la natalitat, molt ràpid fins a principis dels anys vuitanta i més gradual però sostingut en els posteriors.

Seria erroni però, atribuir el descens de la natalitat exclusivament als efectes de la crisi. Com es pot observar, s'ha mantingut malgrat la recuperació que culmina amb els grans èxits econòmics del 92 i fins i tot en l'actualitat, quan l'atur sembla en vies de reducció sostinguda. El que es precipita des de finals dels setanta és la fi d'un període excepcional i la tardana culminació de la transició demogràfica, amb un nou equilibri entre la mortalitat i la reproducció.

Els efectes que aquests canvis tant importants han tingut sobre les persones que actualment tenen més de 65 anys són fonamentals per a comprendre la seva present situació. A finals dels setanta tots tenen, com a mínim, cinquanta anys i bona part ja han arribat als 65. La crisi i la reconversió no els afecten de la mateixa manera que als joves.

Per les persones d'edat molt avançada, la crisi coincideix, paradoxalment, amb la consolidació i universalització del sistema de pensions, part important de la política de benestar de la primera dècada de democràcia i reivindicació dels treballadors sostinguda fins i tot amb una memorable vaga general.

Pels que encara eren actius els canvis són encara més importants. A diferència dels joves, tenen drets adquirits per antiguitat que els consoliden en el lloc de treball i estan més protegits sindicalment, sobretot en les grans empreses industrials amb plantilles grans. La legislació laboral, encara impregnada del paternalisme i proteccionisme de l'era franquista, fa molt costós l'acomiadament i els empresaris opten, senzillament, per deixar de realitzar noves contractacions. Si aquesta rigidesa legislativa va dificultar la recuperació empresarial, va ser, per altra banda, la salvació de l'estabilitat familiar. Els aturats, majoritàriament joves, necessitats de perllongar els estudis, obligats a posposar l'emancipació i la constitució d'una família pròpia, van trobar la seguretat econòmica en els seus pares molt més que en uns subsidis d'atur de recent creació i de cobertura escassa. La família es va constituir en l'autèntica seguretat social durant la crisi i els nostres vells-joves actuals van ser els principals sustentadors.

La reconversió productiva però, era un imperatiu ineludible i els treballadors molt madurs resultaven difícilment reconvertibles i la possibilitat de substituir-los per joves era pràcticament nul·la. No només els seus perfils professionals, sinó també els mateixos llocs de treball que ocupaven eren obsolets, havien de desaparèixer i la jubilació anticipada es va convertir en una

autèntica eina de política econòmica i ocupacional durant els anys vuitanta.

Els actuals vells-joves culminaven així una llarga i accidentada vida laboral i encarnaven un perfil generacional totalment novedós. Per una banda, la seva situació al voltant dels seixanta anys era molt millor que la de les generacions anteriors i fins i tot que la dels seus propis fills. Per altra banda, s'acostaven a la vellesa amb una esperança de vida sense precedents.

QUADRE 2. Esperança de vida, amb la mortalitat de 1995, al naixement, als 65 i als 75 anys

Edat	Total	homes	dones
Al naixement	80,18	76,64	83,50
Als 65 anys	16,93	14,16	19,48
Als 75 anys	8,63	6,61	10,47

Font: Terrassa 1997. Anuari Estadístic Ajuntament de Terrassa, pgs: 114-119.

S'obria així un "terreny" històricament novedós i pràcticament deshabitat fins ara, la vellesa, que porta camí de ser massivament colonitzat a mesura que hi arribin les generacions més plenes que ha tingut mai Terrassa, aquelles que van néixer a partir dels anys seixanta. Els actuals-vells joves en són els colonitzadors, no només per l'augment de la seva esperança de vida, sinó perquè hi arriben amb una proporció considerable dels seus efectius inicials, molt minvats en les generacions anteriors a causa de la pèssima mortalitat durant l'infantesa i la joventut.

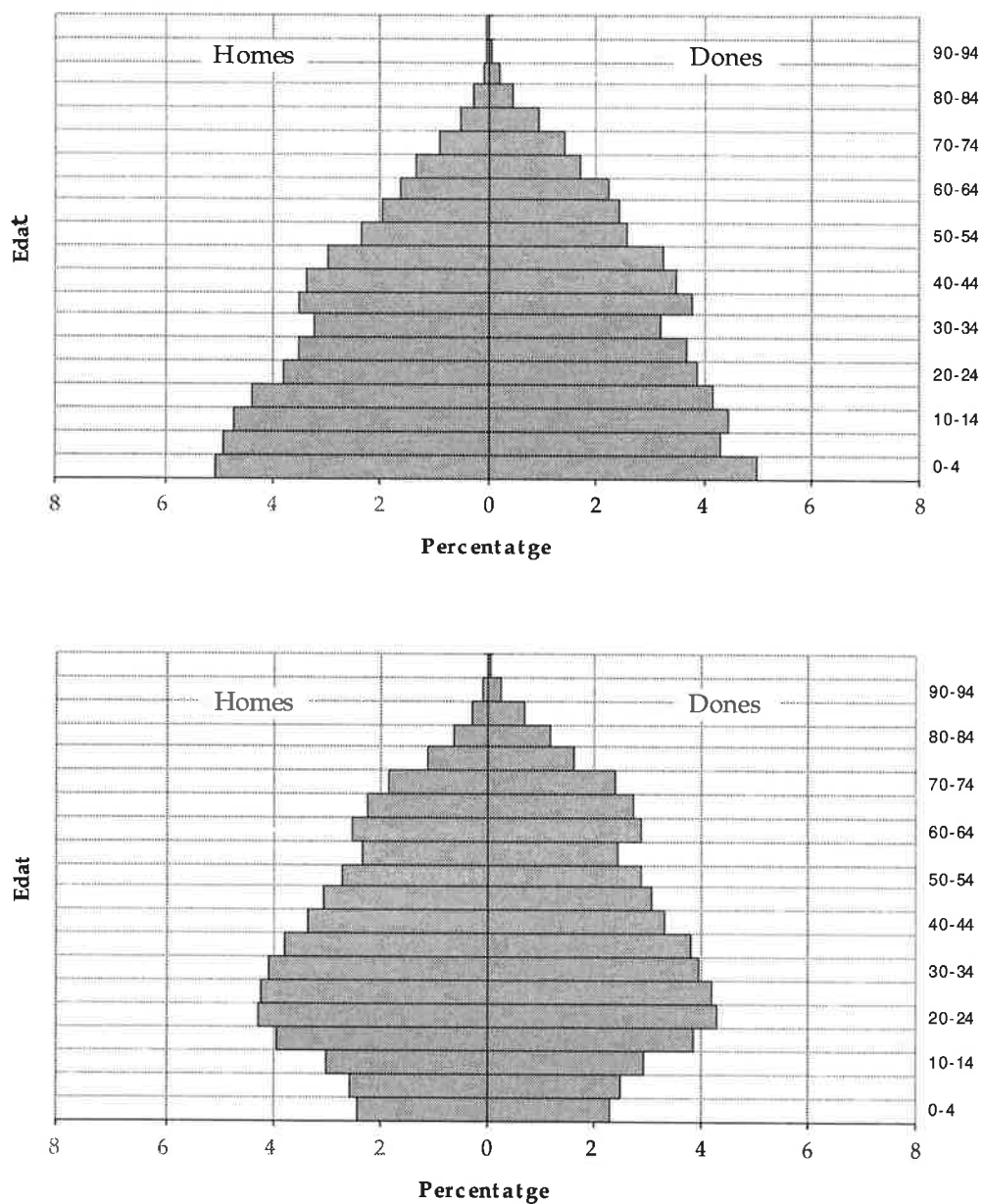
Si es combina aquesta novetat amb la reducció brusca de la natalitat i de les migracions, comença a fer-se intel·ligible el que des dels anys setanta ha passat amb l'estructura per edats de la població de Terrassa.

La piràmide de població de Terrassa de 1970 era excepcionalment jove, tot i que en els 30-34 anys s'hi nota el dèficit de naixements de la guerra civil. Els efectius dels 50-54 anys eren escassos per la baixa natalitat al voltant de la grip del 18 i perquè les mateixes generacions van ser les que patiren la guerra civil just en edat de combatre. En les edats superiors les generacions estan molt minvades per l'elevada mortalitat que han patit al llarg de la seva vida. Però, sobre tot, la base de la piràmide és notablement ample, resultat de l'elevada natalitat dels anys immediatament anteriors. La immigració de joves i l'elevada fecunditat dels anys seixanta en són l'explicació, però més que el baby boom, el que resulta realment important per explicar la forma de la piràmide és que la mortalitat infantil ja no elimina grans proporcions dels nascuts de cada generació.

Si l'evolució demogràfica posterior hagués estat constant i gradual, la piràmide tendria a tenir unes bandes pràcticament verticals. Les grans migracions interiors, una vegada culminat el

traspàs del sector primari al secundari, s'haguessin reduït i l'elevada fecunditat hagués donat pas a descendències menors, però a nombres de naixements similars perquè les generacions que van arribant a edat fecunda són cada vegada majors. L'esperança de vida, amb una mortalitat infantil mínima, hagués augmentat ja molt lentament. La piràmide de 1996 mostra de manera prou eloqüent que no ha estat aquesta la manera en què han succeït les coses.

FIGURA 7. Piràmides de població de Terrassa, 1970 i 1996.

Font: Cens i Padró corresponents.

Quin és el futur demogràfic de Terrassa en vista dels canvis tan espectaculars?

1.5.- Previsions demogràfiques (2000-2030)

El futur és, per definició, desconegut i convé aclarir que aquesta afirmació serveix també per les projeccions de població. Aquestes, però, poden resultar útils per a la planificació i la seva conveniència en aquest informe resulta evident, sempre que s'entengui que la seva funció no és tant predictiva com especulativa i instrumental: es pretén amb elles saber no "què passarà", sinó "què passaria si..." els tres principals determinants de l'evolució demogràfica, els naixements, les defuncions i les migracions, es comportessin de certa manera. L'incertesa es traspasa així a l'evolució futura d'aquestes variables, motiu pel qual les projeccions de població sempre són múltiples, es a dir, proporcionen un ventall de possibles escenaris futurs en funció de diferents combinacions d'hipòtesis més o menys plausibles (fecunditat elevada, mortalitat baixa, migracions nul·les; fecunditat baixa, mortalitat alta, immigració intensa, etc.).

Trencarem aquí aquesta pauta, proporcionant un únic escenari de futur. Fer un treball de projeccions per edats fent servir el mètode de components i amb el preceptiu ventall d'escenaris no només hagués fet inviable econòmicament aquest informe, sinó que resultava innecessari pels seus propòsits, afirmació aquesta que convé justificar:

Dels tres fenòmens a considerar, tant la fecunditat com les migracions resulten molt difícilment previsible. La fecunditat als països desenvolupats ha acabat sent molt controlada pels propis individus tant pel que fa al nombre de fills com al moment en què es tenen i les conjuntures canviants poden provocar igualment canvis notables en les tendències existents. Ningú va predir el "baby boom" dels anys seixanta, ni la davallada que començà a mitjans dels anys setanta. És d'esperar un cert augment del nombre de naixements a Terrassa ni que fos perquè els nivells actuals són extraordinàriament baixos i perquè comencen a estar en edats plenament reproductives els nascuts als anys seixanta, molt abundosos. Però els factors d'incertesa són molts, des del preu de l'habitatge, fins a l'evolució de l'atur juvenil.

Les migracions són encara més imprevisibles, especialment la immigració, ja que el coneixement de la població actualment resident ens diu ben poc sobre la que podria immigrar en el futur. Sembla clar, però, que el gran ritme d'immigració de dècades passades no es repetirà en el futur. Per altra banda, la dinàmica de redistribució de la població actual de la Regió Metropolitana suggereix que Terrassa podria tenir un moderat saldo positiu en els propers anys.

És la mortalitat el factor que mostra una major inèrcia i predictibilitat, extrem aquest molt afortunat pels nostres propòsits. Fecunditat i migracions poden ser tant importants o més que la mortalitat per una bona previsió del conjunt de la població, però la seva importància és molt menor si el que interessa és l'evolució, en un horitzó de poques dècades, dels efectius d'edat

avançada. Aquestes persones ja han nascut i coneixem exactament el seu nombre actual. Per altre banda, les migracions es concentren als 25-29 anys, afectant escassament les edats que ens interessa projectar. Per tant, unes projeccions de majors de 64 anys s'han de centrar en unes hipòtesis acurades de l'evolució de la mortalitat a partir de les edats adultes.

Aquesta feina ja ha estat feta per l'Institut d'Estadística de Catalunya, que fa només un any presentà les projeccions oficials de la població de Catalunya fins a l'any 2030. L'exercici de projecció, molt senzill, que aquí s'ha fet servir, ha estat l'aplicació a l'estructura per edats i sexe de la població de Terrassa en 1996 les probabilitats de pas de la població del conjunt de Catalunya que es deriven de l'escenari "central" construït per l'IEC¹. El resultat d'aquest exercici ens diu quina població, per edats i sexe, tindria Terrassa en intervals quinquennals des de l'any 2000 fins al 2030, si el seu comportament per edats en quant a la supervivència, la reproducció i les migracions fos el mateix previst per a Catalunya en aquest escenari concret.

Si l'evolució de la fecunditat no experimenta canvis substancials, si les migracions proporcionen un saldo positiu però moderat i si no succeeixen grans catàstrofes que augmentin la mortalitat, la piràmide de població de Terrassa al 2030 podria semblar-se a aquesta. En els propers anys la natalitat, ja gairebé estabilitzada en l'actualitat, experimentarà una lleugera recuperació que, segons les hipòtesis de l'IEC per al conjunt de Catalunya, no serà molt intensa. Poc a poc, el perfil de la piràmide fins les edats madures s'anirà fent pràcticament vertical, en contrast amb la pendent tradicional que va donar el seu nom a les piràmides. Però, sobretot, la proporció de persones de més de 50 anys serà extraordinària, sense precedents i donarà a la piràmide una forma probablement irrepetible.

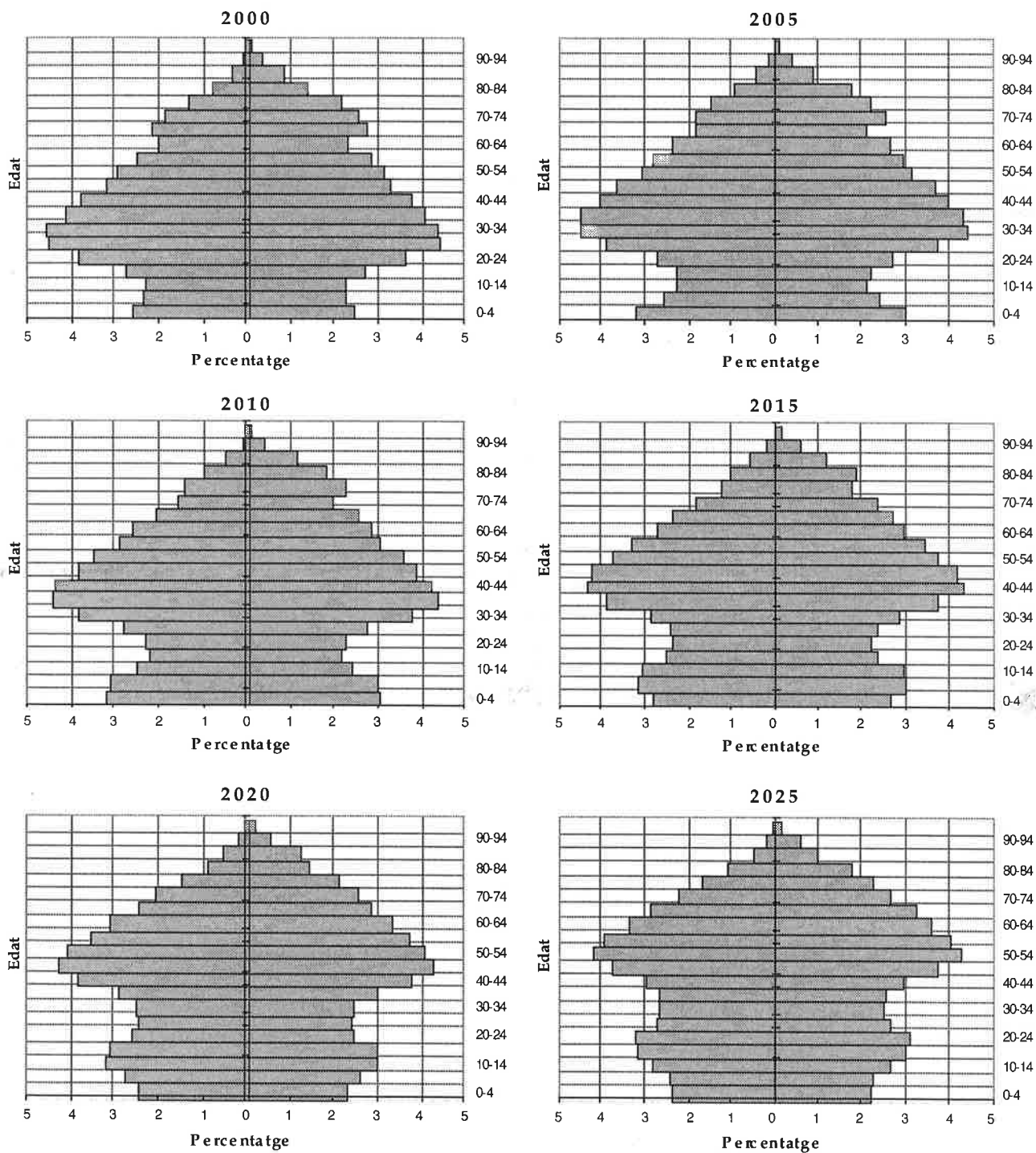
Altres escenaris són imaginables, especialment pel que fa a la fecunditat. El potencial per un comportament reproductiu menys restringit és immens, tenint en conta que les generacions que avui arriben a edat fecunda ho fan amb la pràctica totalitat del seu efectiu inicial, que les generacions més madures venen postergant molt el naixement del primer fill, que els joves amb parella que esperen anys i anys per casar-se són legió. No és impensable un retorn a unions més joves i a descendències més amples, però no especulem més sobre aquest extrem, perquè del futur de les properes dècades el que més ens interessa és l'evolució de les edats avançades. Una major fecunditat faria que la proporció de gent gran no fos tan alta com la projectada, però no canviaria res el seu volum. Com ja s'ha dit, aquest depèn sobretot de l'evolució de la mortalitat i les hipòtesis de l'IEC en aquest punt també són moderades. No és impensable una millora de la

---

¹ Els escenaris de les projeccions de l'IEC són quatre: "baix", "central", "tendencial" i "alt". L'escenari "central" aquí utilitzat fa servir hipòtesis mitjanes tant en la fecunditat com en l'esperança de vida i en les migracions. Els resultats per a Catalunya i els detalls tècnics sobre les projeccions poden consultar-se a INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (1998), *Projeccions de població de Catalunya 2010-2030*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.

mortalitat dels adults i en les edats avançades molt superior, que és el que en realitat està succeint últimament.

FIGURA 8. Piràmides de població projectada, 2000-2030

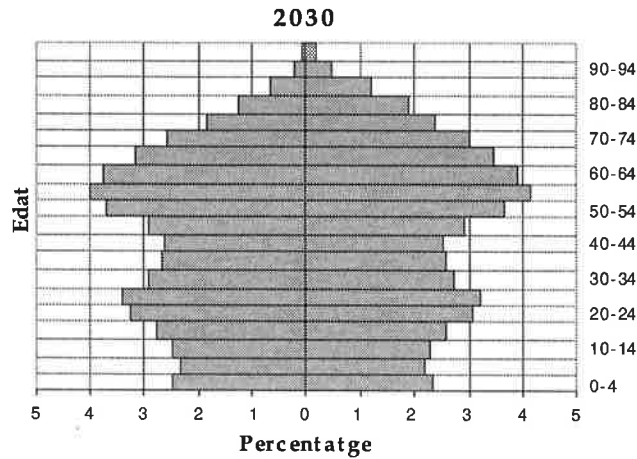

Font: Projecció pròpia.

(Continuació)

Font: Projectió pròpia.

Reiterem doncs, que l'evolució demogràfica dels propers 35 anys permet canvis tant insospitats com els que s'han produït des de 1960, però que el nombre de persones majors de 64 anys ha d'augmentar notablement en aquest temps. L'envelliment de la piràmide de població és un fenomen d'una inèrcia històrica considerable, resultant de la transició demogràfica, que s'inicia molt abans del present segle i que culminarà durant el segle vinent. El que es presenta a continuació és una visió sintètica d'aquest procés.

1.6.- Evolució de l'estructura per edats des de 1857

Acabarem aquest primer capítol dedicat al conjunt de la població analitzant l'estructura per edats tal com ha evolucionat fins l'actualitat i aprofitarem l'exercici de projecció demogràfica que acaba de presentar per il·lustrar la seva inèrcia històrica. Com es podrà comprovar, malgrat l'aparent caràcter recent de l'envelliment demogràfic de Terrassa, es tracta d'un procés iniciat fa molt de temps.

En cap dels períodes compresos entre els anys de la taula anterior el nombre de persones de 65 i més anys ha deixat de créixer. Però el mateix es pot dir dels altres dos grans grups d'edat, com era d'esperar en una població de creixement tan ràpid com la de Terrassa. Per poder comparar els diferents ritmes de creixement dels tres grans grups d'edat convé transformar les dades anteriors en creixements relatius anuals.

Com era d'esperar, els infants tenen un període de màxim creixement de 1950 a 1960, gairebé de 62 per cada mil cada any d'aquesta dècada. Però tant aquesta com la dècada següent són

excepcionals i en la resta de períodes el creixement havia estat molt inferior i s'ha convertit fins i tot en negatiu a partir de 1981. Si es compleix la més que probable recuperació de la natalitat en els propers anys, els infants tornaran a créixer entre el 2000 i el 2015, però quan arribin a edat de tenir fills les generacions buides de les últimes dècades, els menors de 15 anys, tornaran a tenir un creixement negatiu.

QUADRE 3. Població per grans grups d'edat, 1857-2030

	0-14	15-64	65+	Total	75+
1857	3.743	6.778	393	10.914	110
1860	3.751	6.897	466	11.114	130
1877	4.667	8.949	600	14.215	154
1900	4.898	10.400	656	15.954	164
1910	6.521	15.226	926	22.673	238
1940	10.646	31.639	2.795	45.080	693
1950	12.307	42.200	4.376	58.883	1.081
1960	23.339	62.018	6.536	91.893	1.662
1970	39.041	86.936	10.899	136.876	3.522
1981	40.560	99.693	15.361	155.614	5.620
1986	36.058	105.841	18.206	160.105	7.291
1991	29.847	107.003	20.982	157.832	8.300
1996	24.250	116.267	25.391	165.908	10.210
2000	23.892	116.181	27.989	168.063	12.366
2005	27.039	116.661	28.542	172.242	14.200
2010	30.380	115.984	29.892	176.256	15.530
2015	31.473	115.594	31.626	178.693	15.145
2020	29.263	117.189	33.597	180.049	15.730
2025	26.580	117.669	36.876	181.124	16.950
2030	25.813	116.037	40.784	182.635	18.464

Font: Censos i Padrons corresponents fins l'any 1996. Projecció pròpia fins el 2030.

La franja d'edat 15-64 és molt més ample que la dels infants i per tant representa un efectiu poblacional molt nombrós. Per aquest motiu el seu creixement hauria de tenir una inèrcia major en el temps i, en condicions normals, els seus valors haurien de ser més moderats. A Terrassa, en canvi, el seu creixement és molt elevat durant les set primeres dècades del segle, sens dubte com a resultat de l'important aportació migratòria. Només a partir dels anys setanta el creixement disminueix i és d'esperar una estabilitat pràcticament total en el futur.

Però són els majors de 64 anys els que presenten taxes de creixement anual més notables, no només en les últimes dècades, sinó en la pràctica totalitat del segle. En realitat, el període en que més altes van ser és el que va des de 1900 fins a 1970, tot i que continuen creixent a bon ritme els

anys següents. Entre els anys 2000 i 2020 incrementaran el seu volum a menor velocitat, en arribar als 65 anys les generacions buides nascudes durant la guerra civil i la postguerra. Després, amb tota seguretat, el seu nombre creixerà molt ràpidament, amb l'arribada de les generacions més plenes de la història de Terrassa.

QUADRE 4. Taxes de creixement anual (%) dels grans grups d'edat, 1857-2030

	0-14	15-64	65+	Total	75+
1857-1860	0,8	5,8	56,5	6,0	55,6
1860-1877	12,8	15,2	14,8	14,4	9,8
1877-1900	2,1	6,5	3,9	5,0	2,8
1900-1910	28,4	37,7	34,1	34,8	37,0
1910-1940	16,0	23,3	33,5	22,0	32,6
1940-1950	14,5	28,6	44,1	26,6	43,7
1950-1960	61,9	38,0	39,6	43,8	42,4
1960-1970	50,3	33,5	50,0	39,3	71,8
1970-1981	3,5	12,4	30,9	11,6	41,7
1981-1986	-23,5	12,0	33,9	5,7	51,8
1986-1991	-37,7	2,2	28,3	-2,9	25,9
1991-1996	-41,4	16,6	38,0	10,0	41,3
1996-2000	-3,7	-0,2	24,3	3,2	47,8
2000-2005	24,7	0,8	3,9	4,9	27,6
2005-2010	23,3	-1,2	9,2	4,6	17,9
2010-2015	7,1	-0,7	11,3	2,7	-5,0
2015-2020	-14,6	2,7	12,1	1,5	7,6
2020-2025	-19,2	0,8	18,6	1,2	14,9
2025-2030	-5,9	-2,8	20,1	1,7	17,1
1857-1996	10,5	12,8	14,0	12,6	14,1
1996-2030	1,8	-0,1	13,7	2,8	16,9
1857-2030	8,6	10,3	11,3	10,3	11,4

Font: QUADRE 3.

El balanç de tot el període del que es coneixen estadístiques per edats és prou clar: és la franja de majors de 64 anys la que ha tingut un creixement més alt. El dels propers 35 anys encara és més clar: el ritme de creixement del conjunt de la població es reduirà fins a la pràctica estabilització, però no així el dels majors de 64 anys, que continuaran augmentant el seu nombre en quantitats importants.

Ens queda per saber quin ha estat l'efecte d'aquesta diversitat de ritmes de creixement sobre la distribució percentual entre els tres grans grups d'edat. L'envelliment demogràfic no és només resultat de l'augment numèric de les persones d'edat avançada. Cal també que el seu pes sobre el total de població sigui creixent. Doncs bé, com es pot apreciar a continuació, l'augment del

pes de la gent gran és pràcticament continu, fins i tot durant els períodes de màxim creixement de les altres franges d'edat. En cap dels períodes compresos entre els anys de que disposem de dades, la proporció de majors de 64 anys ha disminuït.

QUADRE 5. Evolució de la distribució en grans grups d'edat i índex de vellesa, 1857-1996

	0-14	15-64	65+		Ind.Vellesa*	75+/65+
1857	34%	62%	4%	100%	10	28,0%
1860	34%	62%	4%	100%	12	27,9%
1877	33%	63%	4%	100%	13	25,6%
1900	31%	65%	4%	100%	13	24,9%
1910	29%	67%	4%	100%	14	25,7%
1940	24%	70%	6%	100%	26	24,8%
1950	21%	72%	7%	100%	36	24,7%
1960	25%	67%	7%	100%	28	25,4%
1970	29%	64%	8%	100%	28	32,3%
1981	26%	64%	10%	100%	38	36,6%
1986	23%	66%	11%	100%	50	40,0%
1991	19%	68%	13%	100%	70	39,6%
1996	15%	70%	15%	100%	105	40,2%
2000	14%	69%	17%	100%	117	44,2%
2005	16%	68%	17%	100%	106	49,7%
2010	17%	66%	17%	100%	98	52,0%
2015	18%	65%	18%	100%	100	47,9%
2020	16%	65%	19%	100%	115	46,8%
2025	15%	65%	20%	100%	139	46,0%
2030	14%	64%	22%	100%	158	45,3%

Font: QUADRE 3.

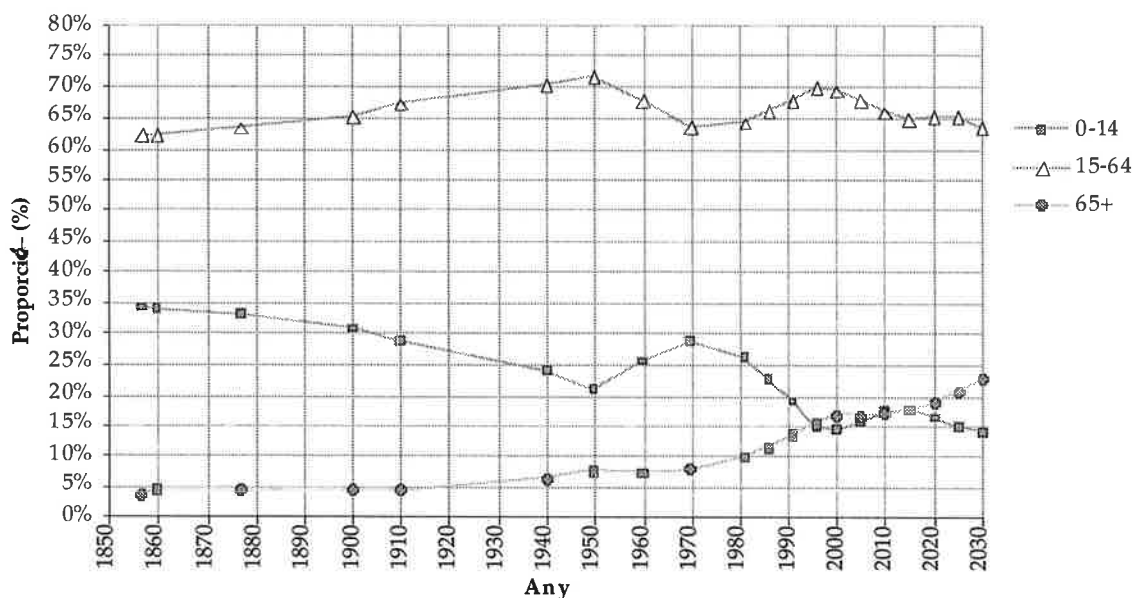
* L'índex de vellesa ens diu quantes persones de 65 i més hi ha per cada cent infants.

L'envelliment demogràfic no és, per tant, un fenomen recent. Com ja es va argumentar, les seves causes són d'efectes a llarg termini, es relacionen amb la transició demogràfica i venen actuant des de molt abans de l'inici d'aquest segle. De fet, la situació actual era previsible ja des dels anys quaranta, quan es va començar a disposar d'una teoria explicativa de la peculiar dinàmica demogràfica encetada pels països desenvolupats arran de la industrialització.

No és d'estranyar que a partir dels anys cinquanta s'ignorés sistemàticament els efectes envellidors de la transició sobre la piràmide d'edats. Com es pot comprovar a la següent figura, la proporció d'infants, que venia disminuint de manera sostinguda, va experimentar una sobtada revifalla, característica del baby boom de la major part del món industrialitzat. El resultat va ser la disminució de la proporció d'adults, que venia sent creixent durant pràcticament tot un segle,

però no passà el mateix amb la proporció de majors de 64 anys, que es va mantenir estable.

FIGURA 9. Evolució de la distribució en grans grups d'edat, 1857-1996

Font: QUADRE 5.

Quan l'interludi començat als anys cinquanta s'ha esgotat, l'envelliment demogràfic, ara sí, s'ha tornat matèria de reflexió amb plena actualitat i, sovint, envoltat d'alarmes. La proporció d'infants torna a ser descendent i la de gent gran continua el seu secular ascens. Un dels efectes més espectaculars és el creuament dels seus valors a l'anterior: Figura. La relació entre aquests dos grups d'edat és el que mesura l'Índex de Vellesa del QUADRE 5, que ens diu quants majors de 64 anys hi ha en cada moment per cada cent infants. Doncs be, aquesta relació és un altre bon indicador del caràcter ininterromput de l'envelliment demogràfic. Era de un a deu en 1857 i ha anat augmentant sempre. Ni tan sols els anys de màxim creixement absolut del grup d'infants han pogut fer res més que aturar aquest augment. A partir de 1981 el seu creixement és ja imparable. Al 1986 ja havia un major de 64 anys per cada dos infants. Al 1996 ja s'ha produït un autèntic salt històric en superar els primers als segons: per cada cent infants hi ha 105 persones grans. El canvi és dramàtic pel que té de simbòlic, però resulta perfectament comprensible des d'un punt de vista estrictament aritmètic. En una població estable de persones immortals fins als cent anys, en l'interval d'edats 0-14 hauria d'haver menys de la meitat d'individus que en l'interval 65-99, de 35 anys d'amplada. És cert que l'actual esperança de vida a Terrassa no és tan elevada, però la dels majors de 64 anys sembla acostar-se d'una manera insospitada. El que analitzarem a continuació són les característiques d'aquests nous "quasi immortals".

2.- Els terrassencs majors de 64 anys al 1996

La rellevància de l'envelliment demogràfic i les moltes implicacions del canvi d'estructura per edats per les poblacions post-transicionals, sovint fan oblidar que es tracta d'un fenomen que protagonitza el conjunt de la població, no exclusivament la gent gran. Per altra banda, la distinció entre grans grups d'edat, tant freqüent als estudis d'aquest fenomen, fa que massa sovint la franja "seixanta cinc i més" es prengui com un autèntic grup social, amb característiques definides i comuns davant els infants i els adults. Es tracta, es clar, d'un miratge. Les edats no defineixen subpoblacions, sinó etapes de la vida. Com s'ha procurat deixar clar a la primera part, el que condiciona les característiques de les persones, tant o més que la situació actual, són les seves trajectòries vitals anteriors. Com que a mesura que les persones van complint anys aquestes trajectòries són creixentment diverses, es molt probable que entre la gent gran es doni una major heterogeneïtat que en qualsevol altra franja d'edats. El que es fa en endavant és prendre els majors de 64 anys a Terrassa al 1996 com a objecte d'estudi, per esbrinar, amb les mateixes eines d'anàlisis fins ara aplicades al conjunt de la població, com són de diverses les seves característiques socio-demogràfiques.

2.1.- Estructura per edat

Fins ara hem parlat del percentatge de gent gran en relació al conjunt de la població i hem vist que era creixent. Però un altre fenomen important de l'evolució demogràfica d'aquesta franja d'edat és el canvi en la seva composició interna, independentment del que passi a la resta d'edats. Pels efectius numèrics d'aquestes persones, la mortalitat anterior comença ja a ser el principal determinant, tot i que encara siguin apreciables les diferències de volum al naixement. Les generacions més antigues van perdre una part considerable dels seus efectius inicials durant els anys d'infantesa i, tot i que a partir dels anys quaranta la seva esperança de vida va millorar molt, els supervivents que podien beneficiar-se d'aquestes millores eren ja escassos. En canvi, com més recents són les generacions, majors proporcions dels efectius inicials arriben als 65 anys i, el que és més important, major esperança de vida tenen a partir d'aquest moment. El resultat de la presència combinada de generacions amb històries vitals molt diferents és que les edats molt avançades han tingut un pes molt reduït fins ara, mentre que els vells-joves són una part majoritària en els últims anys.

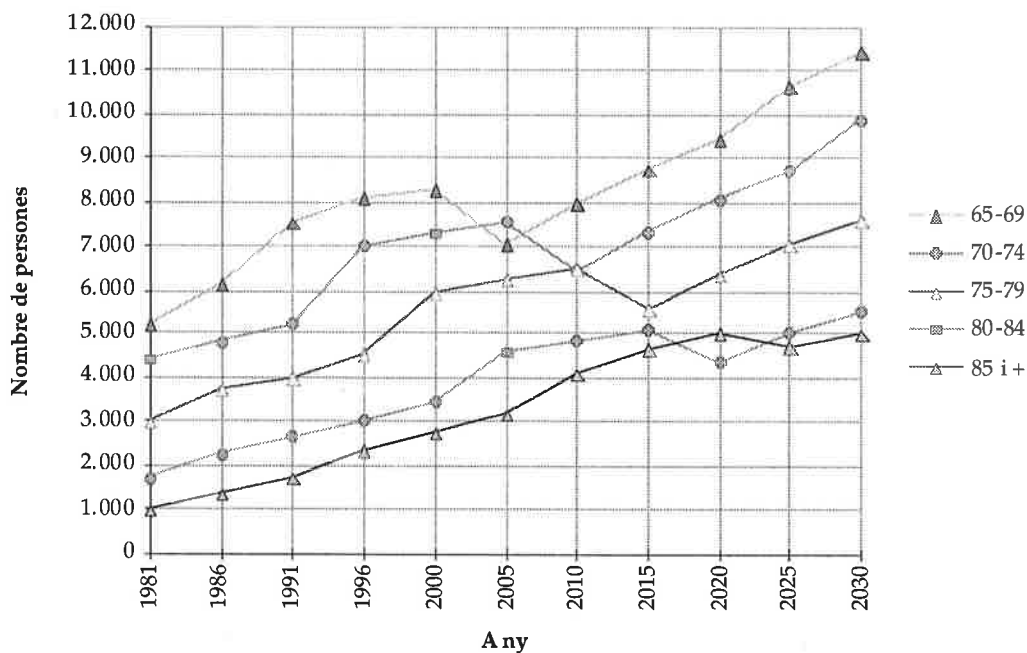
QUADRE 6. Efectius i distribució dels majors de 64 anys per grups quinquennals (1981-1996)

	Nombres absoluts				Distribució percentual			
	1981	1986	1991	1996	1981	1986	1991	1996
65-69	5.223	6.099	7.472	8.182	34%	34%	36%	32%
70-74	4.380	4.801	5.210	6.999	29%	26%	25%	28%
75-79	2.973	3.741	3.957	4.742	20%	21%	19%	18%
80-84	1.690	2.226	2.633	3.079	11%	12%	13%	12%
85 i +	957	1.324	1.710	2.389	6%	7%	8%	9%
Total	15.223	18.191	20.982	25.391	100%	100%	100%	100%

Font: Censos i Padrons corresponents.

Aquesta situació però, està canviant i ho farà molt més en les properes dècades. Farem servir la projecció de població comentada abans, afegida a les dades reals disponibles des de 1981 per il·lustrar la darrera afirmació:

FIGURA 10. Majors de 64 anys, en nombres absoluts, per grups quinquennals d'edat (1981-2030)

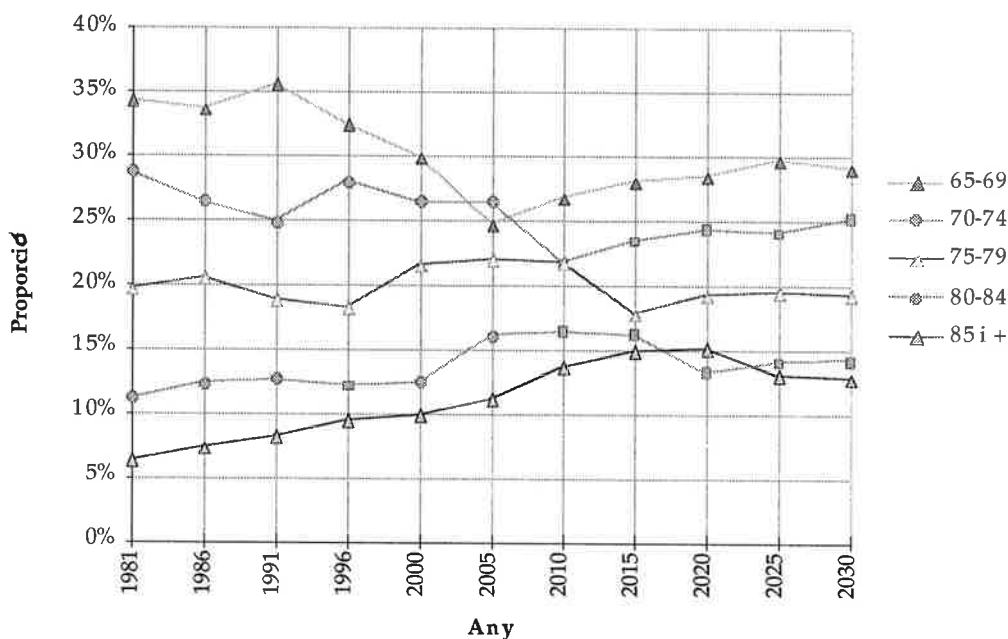

Font. Censos i Padrons corresponents fins al 1996. Projecció de població als anys posteriors.

Tots els grups quinquennals d'edat han tendit a augmentar conjuntament el seu volum, només que a un ritme menor durant els anys en què en la seva composició entraven les generacions de volum inicial escàs, nascudes al voltant de 1918, l'any de la "grip espanyola". El mateix passarà a partir del 2005, quan siguin les generacions nascudes durant la guerra civil les que comencin a formar part de la gent gran de Terrassa, arrossegant-se l'efecte en els successius anys en els grups d'edat progressivament superiors. Com que el dèficit de naixements a causa de la guerra va ser molt més accentuat que el provocat per la grip del 18, l'efecte serà, fins i tot, la disminució temporal d'efectius en les successives edats avançades.

Però al marge d'aquestes discontinuïtats, el creixement relatiu de cada franja és molt diferent. Mentre les edats 65-69 no doblaran el seu volum de 1981 fins passat el 2015, els majors de 84 anys ja ho han fet abans de 1996 i el 2015 el seu nombre pràcticament s'haurà multiplicat per cinc. És a dir, els grups d'edat que creixen a major ritme són els de més anys.

FIGURA 11. Majors de 64 anys, en nombres relatius, per grups quinquennals d'edat (1981-2030)

Font. Censos i Padrons corresponents fins al 1996. Projecció de població als anys posteriors.

El resultat és que les proporcions de cada franja d'edat s'acosten sensiblement. Si en les últimes dècades les persones de 65-69 anys tenien un pes que voltava el 35%, en el futur es situaran per sota del 30% (al 2005, en arribar a aquestes edats els nascuts durant la guerra civil, baixarà fins i tot al 25% i seran menys, fins i tot, que els de 70-74 anys). Els molt majors, en canvi, tendiran

a tenir un pes creixent. Els majors de 80 anys seran ja un 30% a partir del 2010.

Aquest fenomen ha estat qualificat de "sobreenvelliment demogràfic" i serveix a alguns per predir el total col.lapse dels serveis sanitaris. Si ja es preveuen dificultats per l'augment del nombre de majors de 65 anys, a aquestes s'hauria d'afegir que la salut d'una persona de 65 anys no és la mateixa que la d'una de 85. Però les coses no són tant automàtiques. Per una banda, sembla comprovat que la major despesa sanitària es produeix just abans de morir, sigui quina sigui l'edat (és el que tècnicament es coneix com "compressió de la morbiditat"). Si l'esperança de vida de les persones d'edat avançada augmenta, el moment de màxima despesa s'enredereix també. I la mortalitat en edats avançades està millorant molt més del que era previsible. Una i altre vegada, les projeccions de població d'arreu han de revisar les seves hipòtesis al respecte, perquè sistemàticament s'equivoquen en atribuir millores inferiors a les que realment es produeixen. Per altra banda i, en estreta relació amb el punt anterior, els sistemes sanitaris estan canviant com a resultat de l'envelliment demogràfic.

Als països desenvolupats els sistemes públics de salut es van desenvolupar i van prendre la gran importància política i pressupostària que actualment tenen al voltant de la salut materno-filial i les malalties infeccioses. Aquesta vocació tenia molt a veure amb l'estructura per edats, molt jove. Però el nucli de la investigació mèdica i farmacològica s'està desplaçant ja fa temps cap a les malalties degeneratives i cap a la gent gran. Aquesta és una conseqüència del canvi de l'estructura per edats, però també es converteix en una de les seves causes. Fins fa poc, la malaltia d'Alzheimer era poc investigada perquè pocs eren els que arribaven a edat de patir-la. L'envelliment demogràfic ha permès la proliferació d'investigacions sobre aquesta malaltia i els resultats d'aquestes investigacions contribuirà a l'augment de l'esperança de vida en edats avançades, generant més envelliment demogràfic. Per tant, en contrast amb les catàstrofes previstes, també es podria dir que el sobreenvelliment demogràfic dona noves possibilitats de desenvolupament als sistemes sanitaris i beneficia fins i tot als que encara no han arribat a edats avançades, en augmentar la seva probabilitat d'arribar-hi.

2.2.- La relació entre sexes

Hi han altres característiques dels majors de 64 anys que estan molt clarament lligades a la seva edat i, una de les més importants, per molt que resulti estrany, és la relació entre sexes.

Si s'observa amb deteniment la cúspide de la piràmide de 1996, es pot apreciar una diferència notable en el pes relatiu de cada sexe. I és que les dones d'edat avançada són més. De les 25.391 persones amb un mínim de 65 anys, 14.965 són de sexe femení, gairebé un 60%. Aquest fet contrasta amb la major proporció de naixements masculins, característica universal de l'espècie humana. La intensa immigració de Terrassa no ha tingut una major component femenina que

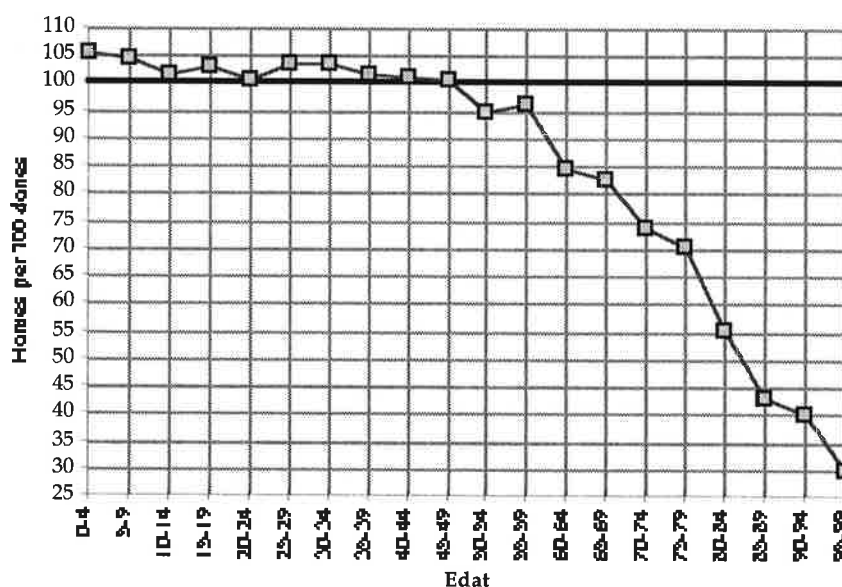
masculina i tampoc s'observa una emigració diferencial masculina rellevant. De fet, el fenomen es reproduïx exactament al conjunt de Catalunya i fins i tot al d'Espanya (61% de dones). L'explicació s'ha de buscar, doncs, en las diferències de mortalitat segons el sexe i és, en efecte, la sobremortalitat masculina la responsable d'un desequilibri tan notable. Com ja es va poder observar QUADRE 2, l'esperança de vida al néixer de les dones és de més de 83 anys en 1995, uns sis anys superior a la dels homes.

Els efectes de la major mortalitat masculina són reduïts en cada una de les edats concretes, però es van acumulant progressivament a mesura que les generacions van complint anys, com es pot observar clarament calculant la relació entre sexes en cada una de les diferents edats.

En les edats més joves hi ha més de cent homes per cada cent dones a causa del major nombre de naixements masculins. Que els homes tenen una major mortalitat es revela en la progressiva atenuació d'aquesta diferència que desapareix entre les persones d'aproximadament quaranta anys. En les edats superiors la relació s'inverteix i disminueix molt ràpidament. Entre 65 i 69 anys ja hi ha només 82 homes per cada cent dones, però quan les diferències són més que notables és en les edats molt avançades. Entre els de 85-89 les dones són ja el doble que els homes i, si es tracta de majors de 95 anys, per cada home les dones són tres.

Encara avui dia, després d'un espectacular procés d'igualació social entre homes i dones, les diferències de gènere són importantíssimes fins i tot entre els més joves. Per les generacions de major edat són absolutament crucials.

FIGURA 12. Relació de masculinitat per grups quinquennals d'edat, 1996

Font: Padró 1996, dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

El procés de socialització de les generacions nascudes abans dels anys seixanta era expressament diferenciador dels rols segons el sexe d'una manera sistemàtica i culturalment consolidada. Aquest procés havia de conduir a les persones a assolir papers molt diferents, una vegada adultes, tant des del punt de vista productiu com des del reproductiu. El punt de confluència era la distribució "complementària" de papers dins del matrimoni i la família, complementarietat que no amaga la supeditació de la dona a les tradicionals prerrogatives de l'home. Durant el període franquista, lluny de reduir-se, les diferències de gènere van ser recolzades i ampliadades per l'Estat i l'Església. Son aquests els punts de partida per comprendre les diferències de gènere de la gent gran actual.

Ja es va poder comprovar (veure la FIGURA 2) que les dones d'edat avançada tenen nivells d'instrucció inferiors als masculins. No se les va formar per competir en el mercat laboral, sinó per treballar per a la família. Fins i tot moltes d'aquelles que van treballar de solteres van haver de deixar la feina en casar-se i tenir fills. Per tant, la percepció de pensions retributives a partir dels 65 anys és molt escassa entre les dones. A aquesta desavantatge econòmic s'ha d'afegir que en moltes famílies l'home ha estat el titular del patrimoni i dels estalvis. Si no hi ha testament i les seves dones queden vídues, es poden trobar en una situació de total desprotecció.

Totes aquestes diferències podrien ser molt greus per les dones, si no fos perquè en l'àmbit domèstic tenen avantatges considerables. Els homes no estan preparats per la jubilació fins al punt que la seva mortalitat augmenta sensiblement en aquestes edats. Tampoc estan preparats per viure sols i també és perceptible un augment de la mortalitat quan queden vidus. Per molt dolorosa que sigui la viduïtat, per les dones no té aquest efecte i, una vegada superat el dol inicial, moltes d'elles mostren un grau d'independència i unes ganes de viure dignes d'admirar.

Però, de les determinacions derivades del gènere i que es tornen fonamentals en arribar a edats avançades, hi ha una conseqüència especialment rellevant per aquest informe: la situació convivencial. Com es podrà comprovar a continuació, les trajectòries vitals de les dones fan que, en la vellesa, tinguin molta menys companyia a la llar. Farem un breu anàlisi per sexe i edat d'algunes variables bàsiques que condicionen aquesta situació.

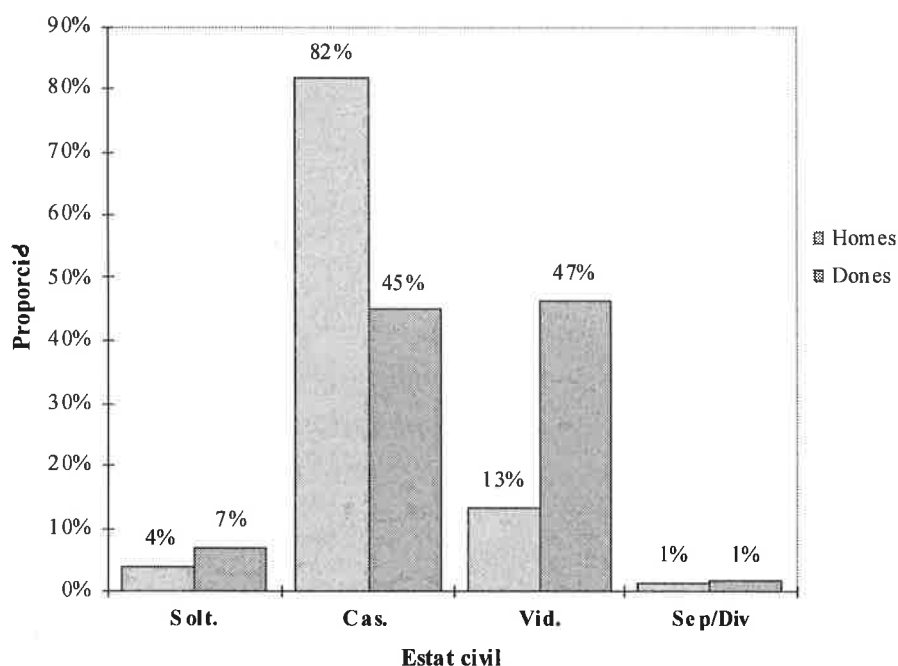
2.3.- La situació convivencial

La vida en parella és la condició gairebé universal per tenir fills i introdueix un component afectiu bàsic en la quotidianitat de les persones, però també genera economies d'escala molt importants quan els recursos són escassos. Per tant, l'estat civil resulta una dada molt rellevant per comprendre la situació socioeconòmica dels majors de 64 anys.

Acabem de comprovar que la mortalitat masculina és més alta i que el seu efecte acumulat genera una desproporció important entre sexes en les edats avançades. Una conseqüència immediata ha

de ser que la viduïtat a aquestes edats sigui més elevada entre les dones, mentre els homes han de presentar una proporció de casats major que la femenina. Tanmateix, aquest únic factor és insuficient per explicar l'espectacular contrast de situacions revelat per les dades de la següent figura.

FIGURA 13. Majors de 64 anys, per estat civil i sexe. 1996

Font: Institut d'Estadística de Catalunya. Municipi de Terrassa. 1996.

La diferència és aclaparadora i clarament indicativa de la necessitat de tenir en consideració el major pes de les dones. Els homes arriben a la vellesa “acompanyats”, en primer lloc per la seva cònjuge. No només les generacions implicades van tenir percentatges de solteria femenina majors que la masculina, sinó que els homes es van casar més tard. Aquesta diferència, lligada a la mortalitat més jove, fa que normalment sigui la dona la que queda vídua i, de fet, aquest és l'estat civil majoritari entre les dones de major edat, mentre més de quatre de cada cinc homes encara estan casats.

L'evolució per edats és igualment clara. La proporció d'homes casats és progressivament menor amb l'edat, de la mateixa manera que la viduïtat es torna més freqüent, però ni en les edats més avançades arriben els homes al 50% de vidus, mentre per les dones de la mateixa edat la proporció arriba a ser del 85%.

QUADRE 7. Majors de 64 anys, per estat civil, sexe i grups d'edat. 1996

EDAT	HOMES				DONES			
	Solter	Casat	Vidu	Sep/Div	Soltera	Casada	Vídua	Sep/Div
65-69	4%	87%	7%	2%	7%	65%	26%	2%
70-74	4%	86%	9%	1%	6%	53%	39%	2%
75-79	3%	80%	16%	1%	7%	37%	55%	1%
80-84	3%	73%	23%	1%	8%	23%	69%	1%
85-89	3%	55%	40%	1%	8%	12%	79%	1%
90 i +	4%	46%	49%	0%	6%	7%	85%	1%
Total	4%	82%	13%	1%	7%	45%	47%	1%

Font: Institut d'Estadística de Catalunya. Municipi de Terrassa. 1996.

També la companyia de fills és més freqüent entre els homes. Un 32,7% resideixen amb algun, mentre les dones són només el 27,4% i fins i tot en aquests casos hi ha diferències, perquè del total d'homes que conviuen amb fills, quasi un 20% ho fa amb més d'un, mentre que les dones són només un 8%. També en aquest cas les causes tenen a veure amb les diferències d'edat entre els cònjuges barrejades amb la mortalitat diferencial. Com que els homes es casen més tard, quan compleixen els 65 anys és més probable que els fills encara no s'hagin emancipat. Com que tenen una esperança de vida menor, els que arriben a edats molt avançades, vidus i per tant necessitats de conviure amb algun fill (generalment filla) que els atengui són una proporció molt reduïda.

QUADRE 8. Corresidència a les llars dels majors de 65 anys, per sexe i grups quinquennals d'edat. 1996

	Nombre mitja de residents a la llar		Viuen sols		Nombre mitja de residents quan no viuen sols	
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones
65-69	2,7	2,4	5%	18%	2,7	2,7
70-74	2,6	2,4	6%	25%	2,8	2,9
75-79	2,6	2,6	7%	28%	2,7	3,2
80-84	2,8	3,0	12%	25%	3,0	3,6
85-89	3,1	3,1	8%	19%	3,2	3,6
90 i +	3,3	3,2	9%	9%	3,5	3,4
Total 65 i +	2,7	2,6	7%	23%	2,8	3,0

Font: Institut d'Estadística de Catalunya. Municipi de Terrassa. 1996.

Si es calcula el nombre mitjà de persones que resideixen a cada llar, la situació de conjunt d'homes i dones sembla molt similar, amb una diferència de només una dècima: les persones majors de 64 anys formen part de llars amb un nombre mitjà de residents gairebé exactament una persona inferior als 3,7 que mostra el conjunt de la població. És la conseqüència lògica de la marxa dels fills i de la viduïtat. Però si distingim les diferents edats creuades amb el sexe, les pautes són diferents. El nombre de coresidents augmenta quan majors són les persones, però pels vells-joves masculins és sensiblement superior, és a dir, també segons aquest indicador els homes tornen a estar més acompanyats.

Tanmateix aquesta mitjana es calcula sobre el total de majors de 65 anys i inclou aquells que viuen sols. Convé per tant, distingir entre els que resideixen amb algú i els que no, amb tal d'evidenciar quines són les diferències reals entre sexes i quin és l'autèntic efecte de l'edat. Només a partir dels 90 anys les situacions s'igualen, tant pel que fa a la proporció dels que viuen sols com al nombre de persones coresidents amb els que viuen acompanyats. Abans d'aquesta edat, les dones viuen soles en proporcions notablement superiors, que arriben al 28% entre les de 75-79 anys (mentre els homes de la mateixa edat només viuen sols en un 7% dels casos). En canvi, si viuen amb algú, el nombre de coresidents és major entre les dones.

Les dades anteriors indiquen que les situacions convivencials experimenten canvis importants en les edats avançades. No ens diuen, però, quin és el paper assignat a la gent gran en la convivència amb persones dels altres grans grups d'edat. Aparentment, el major nombre de coresidents a les edats molt avançades és explicable per la creixent dependència generada per les deficiències de salut i mobilitat pròpies d'aquesta edat, però convé no acceptar certs tòpics sense contrastar-los convenientment. La relació existent entre la persona principal de la llar i els majors de 64 anys que hi resideixen ens poden donar algunes pistes al respecte.

Si aquest indicador s'observa pel conjunt de la gent gran ens trobem una primera sorpresa. Davant l'extensa creença de que els vells són especialment dependents de la resta de la família, el que podem observar, al menys pel que fa al paper en relació als coresidents és que són les persones principals en proporcions aclaparadores. Només en les edats molt elevades es comença a revelar una sensible disminució de la seva independència, tant pel que fa al nombre de coresidents com en relació a la principalitat en l'habitatge. Com que sabem que els habitatges a on resideixen són de propietat en el 82% dels casos, la principalitat pot identificar-se prou bé amb la tinença. I la principalitat ens diu que la gent gran viu a casa seva en proporcions molt elevades.

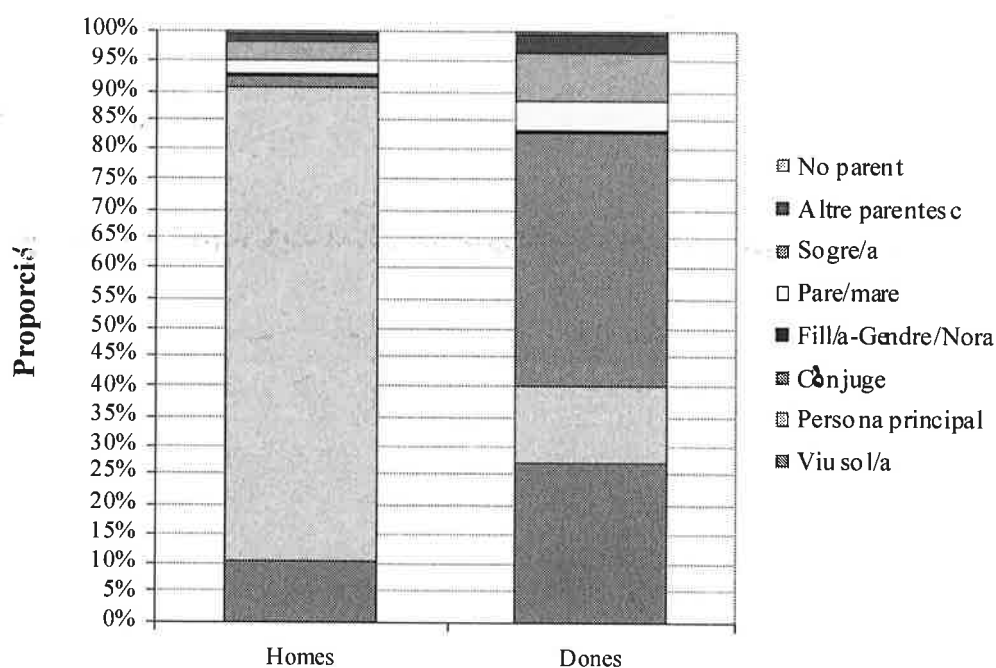
Més del 90% dels homes majors de 64 anys són la persona principal del seu habitatge. En el cas de les dones aquest percentatge és molt menor, d'un 40%, però perquè el més habitual és que si conviuen amb el cònjuge, siguin ells la persona principal, situació que es produeix en un 43% addicional dels casos. El resultat final és que la situació tòpica segons la qual les persones

dependents per la seva edat són progenitors o sogres de la persona principal resulta molt escassa.

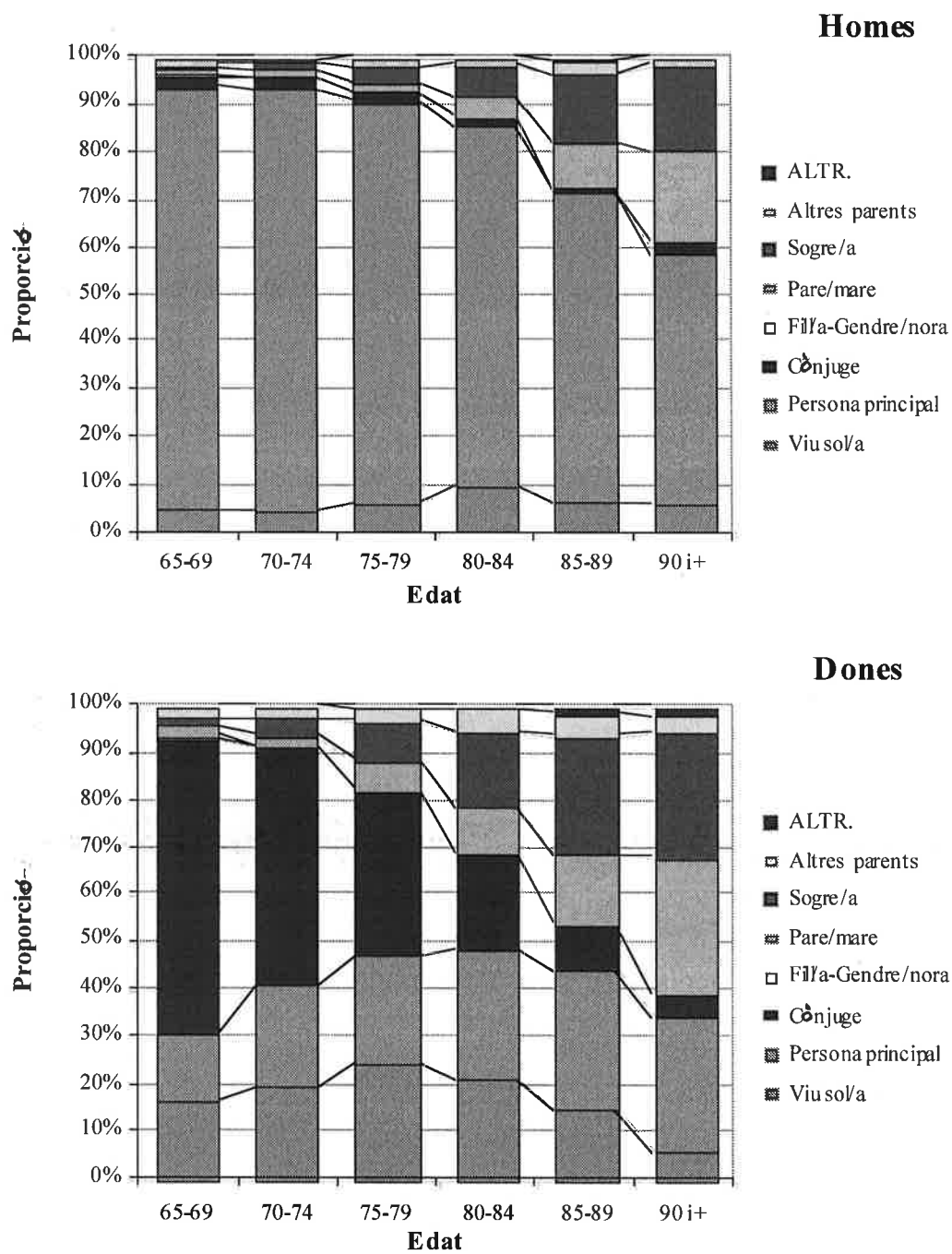
Les dades per edats, tant les relatives a la convivència com les referents a la principalitat, poden suggerir que l'alt grau d'independència que caracteritza al conjunt de la gent gran es va perdent progressivament a mesura que l'edat és molt elevada. Tot i que aquesta sigui probablement bona part de la realitat, les dades de 1996 no permeten arribar a aquesta conclusió de manera estricta, perquè no reflecteixen l'evolució d'una generació a diferents edats, sinó la situació de diverses generacions en diferents moments de la seva trajectòria vital. Les generacions més antigues, quan van complir els 65 anys, no gaudien de la independència residencial i domiciliària dels que actualment arriben a aquesta edat i és ben segur que aquests tampoc presentaran les mateixes trajectòries fins arribar a edats molt avançades.

FIGURA 14. Distribució dels major de 64 anys, segons el sexe i la relació que tenen amb la persona principal del seu habitatge

Font: Institut d'Estadística de Catalunya. Municipi de Terrassa. 1996.

FIGURA 15. Distribució dels major de 64 anys, segons el sexe i la relació de la persona principal amb el subjecte, per grups quinquennals d'edat

Font: Institut d'Estadística de Catalunya

3.- La població en el territori

3.1.- Les noves dinàmiques del poblament

Les dècades del “desarrollisme” van comportar un tipus de creixement que certs economistes qualifiquen de “fordista” i que va tenir la seva corresponent expressió en la distribució de les activitats econòmiques i de la població sobre el territori. La crisi econòmica, la reestructuració dels anys vuitanta i els nous models de producció han anat també acompanyats d’una nova manera d’utilitzar el territori que té conseqüències de gran importància sobre la distribució de la població. El model fordista de desenvolupament tenia una expressió urbanística privilegiada en la centralització de les activitats productives, però també de la població, que generà ciutats industrials amb nuclis fabrils, centres administratius i de serveis i corones residencials que acabaven en autèntiques ciutats “satèl·lits” o barris “dormitori”. Al voltant de Barcelona, de la mateixa manera que a totes les grans ciutats dels països industrials, aparegué l’àrea “metropolitana”, que es desenvolupà augmentant progressivament el seu àmbit territorial funcional i absorbint sub-nuclis com Terrassa que tenien una funció subsidiària, mancada de rellevància política, administrativa i gestora, caracteritzats prioritàriament com espais de treball o de reposició de la força de treball, amb una activitat comercial reduïda i amb uns serveis de pitjor qualitat que els de “la capital”.

Des de mitjans dels vuitanta, però, és visible a la Regió Metropolitana de Barcelona un tipus d’evolució qualitativament diferent, novament comú a les grans àrees metropolitanes dels països més desenvolupats. Els seus dos principals trets definidors són la descentralització i la suburbanització i tenen el seu corresponent en un sistema productiu reconvertit.

- La descentralització de la població es produeix perquè la ciutat de Barcelona i els seus voltants urbans comencen a emetre població cap a municipis de la segona corona. Es consoliden 8 pols principals d’expansió, molt dinàmics, de l’àrea metropolitana de Barcelona, formats per una ciutat que fa funcions de nucli i els municipis de l’entorn, lligats funcionalment. Són Granollers, Martorell, Mataró, Mollet, Sabadell, Terrassa, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú. Els creixements més elevats es donen precisament en els petits municipis de la zona generada al voltant d’aquests grans subnuclis.
- Suburbanització. Les ciutats perden població, que es desplaça cap la seva àrea immediata. És aquesta l’explicació del gran dinamisme de les corones dels 8 grans subnuclis.

Resultat d’aquesta nova dinàmica residencial, l’emigració terrassenca té majoritàriament com a destí els municipis del seu entorn, mentre la mateixa Terrassa s’ha tornat receptora d’immigració barcelonina.

La nova dinàmica de la mobilitat residencial es complementa amb una intensificació sense precedents de la mobilitat quotidiana i estacional. El poblament més extens, la millora dels mitjans de transport, la de les infraestructures viàries, però també la del nivell econòmic, es tradueixen en un autèntic esclat de l'àmbit de vida. Es pot tenir la residència principal a un municipi mentre la feina, els estudis, l'escola dels fills i fins i tot les activitats d'oci es situen en municipis diferents. Prolifereixen les grans àrees comercials a peu d'autopista en terrenys interurbans i els períodes vacacionals impliquen desplaçaments massius d'un abast cada vegada més extens.

L'extensió de l'ús del territori i la suburbanització tenen els seus detractors, que alerten del perill de que les diferències socials es tradueixin en segmentacions residencials. Pels municipis la dispersió del poblament pot generar problemes evidents per a dotar a tothom dels serveis i equipaments necessaris. Tanmateix, s'ha de recordar que també respon a l'excessiva densitat de població dels grans nuclis urbans, a les importants diferències en el preu del sòl i de l'habitatge i, en definitiva, a l'ambició d'una millor qualitat de vida.

En qualsevol cas, aquestes transformacions també tenen conseqüències sobre la distribució interior de la població en els nuclis urbans i, es clar, sobre la de la gent gran. Cada una de les fases del seu creixement tenen la seva traducció urbanística i residencial, sovint en forma d'àrees superposades en les quals es pot seguir la dinàmica històrica de la ciutat.

3.2.- Mapa urbà de la població

El ràpid creixement de la població de Terrassa junt a l'elevat component migratori d'aquest creixement fins a finals dels anys setanta i les grans transformacions del sistema productiu i de la dinàmica demogràfica posteriors han generat una gran heterogeneïtat d'estructures per edats als diferents sectors del municipi.

La major proporció de majors de 64 anys correspon al Districte I, que inclou el centre històric de la ciutat. Aquest fenomen es repeteix a la major part de les grans ciutats dels països desenvolupats: el ràpid creixement al voltant del nucli urbà inicial, la escassa mobilitat residencial dels habitants originaris, la gran densitat urbanística que impedeix la construcció de nous habitatges en quantitats rellevants i la necessitat dels joves de buscar residència en altres parts de la ciutat, fan que amb el temps l'edat mitjana dels residents sigui de les més altes. Tanmateix, aquest procés té un límit evident en la longevitat de les persones que hi resideixen i està essent modificat per accions urbanístiques encaminades a la rehabilitació i renovació dels nuclis històrics. També a Terrassa és apreciable aquest canvi i, de fet, el Districte I inclou barris com Valparadís o el Cementiri Vell en què el nombre d'habitants està augmentant a bon ritme, a l'hora que s'ha posat fi al despoblament i degradació del barri Centre.

QUADRE 9. Districtes de Terrassa, per grans grups d'edat, 1996

Districte	0-14	15-64	65 i més	Total	Índex de vellesa*
I	15,3%	66,7%	18,0%	100%	118
IV	14,1%	68,0%	17,9%	100%	127
II	14,4%	68,7%	16,9%	100%	117
V	15,8%	69,7%	14,5%	100%	91
VI	17,2%	69,8%	13,0%	100%	76
III	16,8%	70,8%	12,4%	100%	74
TOTAL	15,7%	69,1%	15,2%	100%	97

Font: Institut d'Estadística de Catalunya

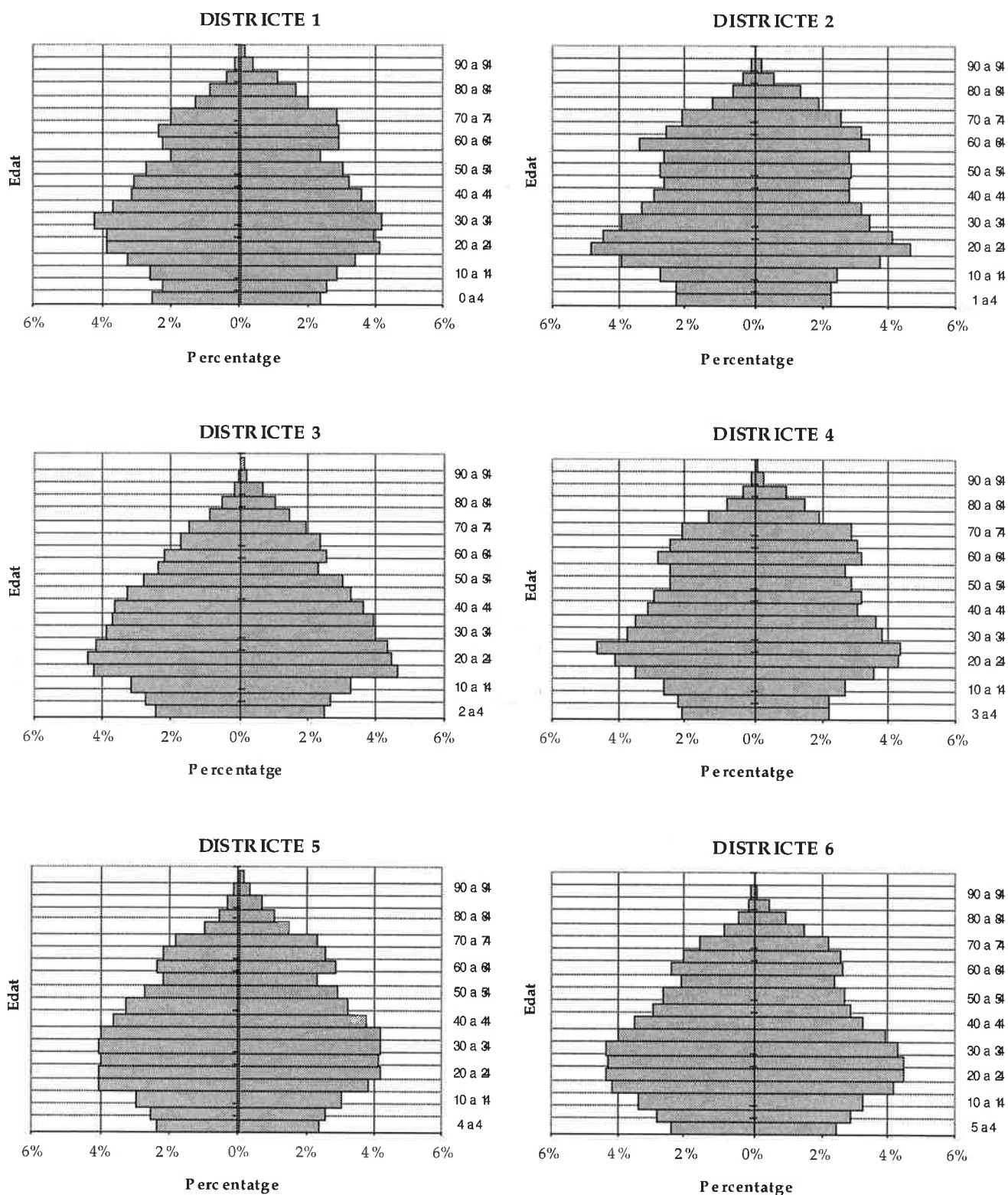
* L'Índex de vellesa ens diu quants majors de 64 anys hi ha per cada cent infants.

De fet, no és el Districte I sinó el Districte IV el que presenta una estructura per edats més envellida, en combinar un elevat percentatge de gent gran amb el menor percentatge d'infants. Inclou part de la zona urbana més antiga i no ha desenvolupat encara un procés de renovació similar al del Districte I, tot i que aquest procés està en marxa i un barri com la Maurina-Roc Blanc tingui un creixement important durant els últims anys.

El menor percentatge de majors de 64 anys correspon al Districte III. El seu caràcter perifèric i la gran activitat urbanística de zones com Les fonts el fan destí residencial de persones d'edat mitjana, però, sobre tot, barris com Can Palet o Gadalhorce van ser àrees d'important activitat constructiva durant els anys 70 i principis dels 80, acollint bona part de la immigració de l'època.

En realitat, les diferències en la fecunditat i la mortalitat per edats no són massa acusades entre els diversos districtes, ni constitueixen el principal factor explicatiu de heterogeneïtat de les estructures per edats. Són les migracions i, per tant, les diferències en l'any d'arribada al municipi, combinades amb la història de l'expansió urbanística d'aquestes que determinen realment les diferències. Els barris que van acollir els últims contingents de la gran immigració terrassenca tenen una població globalment més jove, constituïda pels immigrants i pels fills que posteriorment van tenir i que encara no s'han emancipat del domicili familiar. Per tant, el nombre de persones per llar és superior i el mateix es pot dir de la densitat de població.

FIGURA 16. Piràmides de població de cada districte, 1996

Font: Institut d'Estadística de Catalunya

* Els homes es representen a l'esquerra i les dones a la dreta.

Aquesta dinàmica ens permet fer hipòtesis plausibles sobre la futura evolució de l'estructura per edats d'aquests barris. Tal com va passar als que es van constituir en la primera dècada de la gran immigració, el seu ritme d'envelliment serà el més alt en el futur, no només pel lògic i gradual augment d'edat dels titulars dels habitatges, sinó perquè la progressiva emancipació dels fills acabarà configurant zones habitades majoritàriament per persones d'edat avançada formant parelles sense fills o vivint soles.

En general, tant les diferències actuals en l'estructura per edats, com les que esdevindran en els propers anys, tenen una determinació privilegiada en l'any d'arribada al municipi dels habitants de cada districte. A falta de dades sobre aquest punt i coneixent la cronologia immigratòria de Terrassa, un altre indicador indirecte que pot fer el mateix servei és senzillament el lloc de naixement de les diferents edats.

QUADRE 10. Distribució segons el lloc de naixement dels majors de 64 anys i dels que tenen 45-64, per districtes, 1996

> 65						
Districte	Municipi	Comarca	Catalunya	Espanya	Estranger	Total
I	42%	4%	23%	30%	1%	100%
IV	25%	3%	16%	55%	1%	100%
V	20%	2%	16%	60%	1%	100%
III	18%	2%	14%	65%	1%	100%
VI	8%	1%	7%	83%	1%	100%
II	6%	1%	7%	86%	1%	100%
55-64						
Districte	Municipi	Comarca	Catalunya	Espanya	Estranger	Total
I	41%	3%	15%	40%	1%	100%
IV	32%	2%	11%	53%	2%	100%
V	24%	2%	11%	62%	1%	100%
III	17%	1%	8%	72%	1%	100%
VI	12%	1%	6%	80%	1%	100%
II	8%	1%	5%	85%	1%	100%

Font: Institut d'Estadística de Catalunya.

Ara bé, com ja s'ha reiterat anteriorment, la dinàmica de les estructures per edats, depèn del comportament del conjunt de la població. Si el que interessa és planificar serveis, l'estructura per edats ha de perdre protagonisme. És el nombre de possibles usuaris i no la seva proporció, el que més ens ha de preocupar i la classificació dels districtes segons aquest criteri canvia substancialment.

QUADRE 11. Distribució de la població de Terrassa per districtes i grans grups d'edat

Districte	0-14	15-64	65 i més		Total	
IV	4.024	19.365	5.107	20,5%	28.496	17,4%
V	5.561	24.517	5.085	20,4%	35.163	21,5%
I	3.810	16.664	4.503	18,1%	24.977	15,2%
VI	5.670	23.031	4.281	17,2%	32.982	20,1%
III	4.491	18.909	3.321	13,3%	26.721	16,3%
II	2.233	10.669	2.619	10,5%	15.521	9,5%
TOTAL	25.789	113.155	24.916	100,0%	163.860	100,0%

Font: Institut d'Estadística de Catalunya.

El Districte IV, el més envellit, és també el que major nombre de persones grans acull, més de una de cada cinc. Però el Districte V que, com acabem de veure, té una posició intermitja pel que fa al seu envelliment, té un volum de persones grans molt similar. El motiu evident és que es tracta del districte amb més població de Terrassa. D'aquesta manera, en dos dels sis districtes hi viuen quatre de cada deu majors de 64 anys. El Districte I, amb un percentatge també elevat d'aquestes persones, passa al tercer lloc d'aquesta classificació. Tant mateix, ja es va comentar que el Centre de la ciutat era la zona de Terrassa amb una component residencial més antiga. Si les edats observades són exclusivament les superiors als 74 anys, aquest Districte recupera el segon lloc pel que fa al volum i mostra el major grau de sobre-envelliment de tot el municipi.

QUADRE 12. Districtes classificats segons el nombre de persones majors de 74 anys.

	>74	Pes	>74/>64	>74/total
IV	2.084	21,2%	40,8%	7,3%
I	1.986	20,2%	44,1%	8,0%
V	1.983	20,1%	39,0%	5,6%
VI	1.498	15,2%	35,0%	4,5%
III	1.313	13,3%	39,5%	4,9%
II	987	10,0%	37,7%	6,4%
TOTAL	9.851	100,0%	39,5%	1,6%

Font: Institut d'Estadística de Catalunya.

Els Districtes d'expansió urbanística més recent són els que tenen, tant en termes absoluts com relatius, una menor presència de persones d'edat molt avançada, especialment el Districte III i, sobretot, el II. Tanmateix, resulta sorprenent que sigui també el Districte II el que té una major

proporció de majors de 74 anys vivint sols. Aquesta dada ens permet cloure aquest capítol fent una reflexió sobre la necessària prevenció amb que s'han d'analitzar les dades exposades fins ara si es volen treure conclusions sobre la situació convivencial i la major o menor densitat de les xarxes d'ajut familiar entre les persones d'edat avançada i, sobretot, les molt majors.

QUADRE 13. Persones que viuen soles, majors de 64 i majors de 74 any, per districtes

	Homes	Dones	Total	Sols/>64	Homes	Dones	Total	Sols/>74
I	92	511	603	16%	61	264	325	20%
II	78	347	425	20%	31	152	183	24%
III	67	316	383	14%	24	134	158	16%
IV	118	614	732	17%	45	278	323	18%
V	103	460	563	15%	49	207	256	17%
VI	98	446	544	16%	41	178	219	18%
TOTAL	556	2694	3250	16%	251	1213	1464	19%

Font: Institut d'Estadística de Catalunya.

Les relacions numèriques entre efectius de diferents edats amaguen que la creixent mobilitat de les persones té un gran impacte sobre la distància geogràfica entre les persones de la mateixa família. No és comparable la situació de la gent gran quan entre els joves i adults que resideixen al mateix municipi s'hi troba la major part de la seva família que quan la població d'aquestes edats està experimentant un procés accelerat de substitució. El recolzament informal a les persones dependents a causa de l'edat està disminuint, de tal manera que l'atenció formal haurà d'ocupar aquest buit.

Ara bé, també és cert que els mitjans propis de la gent gran són molt superiors en les generacions de vells-joves i és molt probable que en el futur siguin molt més mòbils tant des del punt de vista residencial com en els desplaçaments temporals. Aquest canvi vindria a trencar la aparent associació entre vellesa i manca de mobilitat, que de l'univers clínic s'havia traspasat al sociològic i geogràfic basant-se en una realitat que res té a veure amb els efectes de l'edat. Ja hi ha països a on s'està tornant habitual canviar de residència quan l'últim fill s'emancipa o quan arriba la jubilació, buscant una millor adaptació de l'habitatge a la nova situació vital.

En qualsevol cas, és segur que els terrassencs que arribin als 65 anys en el proper futur acceptaran menys serveis merament assistencials i seran cada vegada més actius en la recerca d'un nivell de vida similar al que han tingut durant els últims anys. Es produeix així una situació aparentment paradoxal, en la qual la demanda a les administracions i als serveis públics és creixent, però també ho és el grau d'independència i la capacitat de fer ús de serveis privats, la

qual cosa pot generar en si mateixa redistribucions importants de la gent gran sobre el territori.

La continuació de l'envelliment demogràfic és una tendència consolidada que continuarà en les properes dècades comportant un gran repte pels serveis a la tercera edat. Però com s'ha pogut comprovar anteriorment, farà necessària també una revisió sobre les idees actuals en relació a les característiques de les persones a les quals s'adrecen aquests serveis i sobre la funció social que tenen. Els vells-joves porten camí de convertir-se en un pilar fonamental de les solidaritats intergeneracionals dins les famílies, si és que no ho son ja. Les dificultats de les parelles joves, amb rols igualitaris i elevades taxes d'activitat en les dones, per tenir i criar els seus fills, es veuen sovint reduïdes gràcies a la col.laboració dels avis i, sobretot, de les àvies. La dependència funcional i econòmica de les persones d'edat molt avançada no recau sobre els seus familiars joves, sinó sobre aquells que en la majoria dels casos tenen ja edats superiors als seixanta anys. Els serveis a la tercera edat poden ser, per tant, molt més que una mera inversió a fons perdut amb resultats pal.liatius. Poden ser una autentica inversió de futur.